

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden küldemény a szerkesztőség czime alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

ELŐFIZETÉSI ÁR: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). HIRDETÉSEK DIJA: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 6 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 3 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt 50 kr., $\frac{1}{6}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél ár-engedmény adatik. Pélyeg-díj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője RÓZSA SÁNDOR főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a hirdetésekre vonatkozó küldemény.

Elnöki beszéd,

melylyel *Lukács Ödön*, felső-szabolcsi ev. ref. esperes az 1894. évi október 31-én Debreczenben tartott alakuló egyházi értekezleti gyűlést megnyitotta.

Engedje meg a mélyen tisztelt alakuló közgyűlés, hogy mindenekelőtt kifejezést adjak a felett érzett örömmnek, hogy ily szép számmal hozott bennünket össze *a szent, közös cél*, mely nem lehet más, mint *az egyesülés, a testvéri viszonynak, összetartozásának szorosabbra fűzése, anyaszentegyházunk erősítése, felvirágoztatása érdekében!* Adja az isteni gondviselés, mely egyházunk élete felett a legnagyobb megpróbáltatások között is híven őrködött, hogy e mostani összejövetelünk kívánt eredményekhez juthasson! S az 1894-dik év október 31-dik napjának munkája legyen egy oly alapvetés, melyen biztosan épülhessen tovább egyházunk erkölcsi anyagi ereje, felvirágzása!... Ezek után üdvözlölvén hitrokoni, testvéri szeretettel az összejött testvéreket, talán azonnal itt is hagyhatnám e helyet, a további fontos teendőket hivatottabb elmére s kezekre bízandó; azonban szükséges dolognak tartom, hogy röviden előadjam, miért késtünk majdnem egy teljes évig az alakuló gyűlés összehívásával? Azután odamutassak helyzetünkre, s jelezzem komoly és fontos teendőinket.

Azt méltóztatnak tudni, hiszen ez a meghívóban is jelezve volt, hogy még mult év nov. 4-ikén megbízatást nyertünk az egyh. kerületi gyűlés tagjaiból alakult konferenciától, hogy az egyházi értekezlet alakuló közgyűlését alkalmas helyen és időben hívjuk össze. Megbízatásunkhoz képest a folyó év jan. havában Kállóban összegyűlvén, az alapszabálytervezetet elkészítettük s a nagy alakuló közgyűlés összehívását terveztük Szatmárra, a folyó évi márczius hóra. Azonban ekkortájt tartatott meg

az annyi port felvert budapesti kath. nagygyűlés, az egyházpolitikai kérdések a kedélyeket lázas izgalomban tartották, így másokat is megkérdezve, letettünk az egyházi értekezletnek tervezett időben leendő összehívásáról, még látszatát is kerülni akarván az ok nélkül való demonstrációnak. Várakozó álláspontot foglaltunk tehát el, míg az egyházpolitikai javaslatok letárgyaltnak, a helyzet tisztáztatik s a tisztultabb viszonyok között mi is inkább tájékozhatjuk magunkat teendőink felől, így legalkalmasabbnak tartottuk összejövetelünk napjául e jelentőségteljes napot, október 31-ikét, a reformáció emléknapját kitűzni!

Mélyen tisztelt alakuló közgyűlés!

Örömmel, lelkesedéssel s édes reménnyel üdvözlöm önöket e napon! Hiszen október 31-ikén minden igaz protestáns ember szívének hangosabban kell megdobbannia!

Erőtlennek érzem magamat, hogy különösen jelen megnyitó beszédem szűk keretében kellő súlylyal és rövidséggel tudjam ecsetelni ama magasztos, sőt mondhatni csodás eredményeket, melyek a reformáció üdvforrásából áradtak az emberiségre! Hiszen ama szabadságforrásból, mely a wittenbergi templomból megindult, ma már egy oly széles és mély mederben hőmpolygó folyam alakult s annak egyes ágai annyira szétágazók, hogy futását minden irányban figyelemmel kísérni csaknem lehetetlen!

Akármerre tekintsek az életben, a társadalomban, a hit, az erkölcsi világban, a törvényhozásban, sőt még az emberiség közkormányzatában is, mindenütt ott látom a reformáció áldásait, úgy hogy bátran és teljes önérettel elmondhatjuk, hogy az a világosság, mely ma 377 éve Wittenbergben, s mihamar Schweizban is fellobogott, egészen megváltoztatta a világ ábrázatát! Életet, eleven vérkeringést teremtett

a világ fejlődésében! Uj és áldásos szellemet oltott az emberiség köztörekvéseibe! Kiszedte a hitkényszer durva kezeiből az inquisitio véres eszközeit, s a testvéri szeretetet, isteni türelmet odalehelte az emberi szívekbe! Felszabadította s az emberiség közkincsévé tette a világboldogító evangéliomot! Ez által világosságot támasztott a setétség siralomvölgyében ülő népek felett! Letörte a sajtó bilincseit, a humanistikus és bölcsészeti művek felkarolása és terjesztése által megteremtette a szabad vizsgálódást, diadalra emelte a lelkiismeretszabadságot, sasszárnyakat adott a tudománynak.

Ledöntögette a válaszfalak nagy részét, melyek az emberi szíveket egymástól elválaszták, az élet és társadalom elsanyart páriáinak megadta az önkény által konfiskált isteni joglevelet s a szabadság emberi méltóságát!

Istené legyen a Dicsőség, ki a nagy reformátorokat a dicső hitbajnokokat felruházta az erőnek lelkével e világ boldogító nagy munka véghezvitelére! Tegyük fel e napon lélekben a hála koszoruját a dicső martírok és vértanúk sírjaira, kik az emberiség köztökéletesedésének oltárán örömmel áldozták fel Istenről nyert talentumaikat szívök vérét s életüket is! Legyenek kegyeltek és áldottak előttünk azok a dicső férfiak, kik elszenvedték az üldözéseket, bántalmaztatásokat! Ajkaikon Istent dicsőítő énekekkel, szívökben erős hittel túrték a börtön rabságát, megtört testtel, de törhetetlen lélekkel vonszolták a gályarabság lánczait! Hiszen ők az emberiség örök hálájára tették magukat érdemesekké!!

Töltse el szívünket boldogító önérzet azon tudatban, hogy mi a Krisztus szent örökségének, az evangéliomnak alapján állunk, s oly egyháznak lehetünk tagjai, mely kerülve minden pompát és világi fényt az örök igazságok benső isteni erejével hat az emberiségre, az emberiség közkincséit őrzi, legszentebb érdekeit védelmezi a közboldogság és tökéletesedés áldásait osztogatja hiúság és kérkedés nélkül, mely az emberiség közszabadságában, köztökéletesedésében s örök üdvében keresi önüdvét, önboldogságát.

Avagy ki tagadhatná meg, hogy a protestantizmus lételétől kezdve az emberiség legszentebb érdekeit védelmezte teljes odaadással és önfeláldozással az önérdkek, zsarnoki törekvések ellenében?! A kappeli szabadság hősnék, a lützeni dicső áldozatnak s annyi nemes szívnek vére mind az emberiség közüdvéért szabadságáért hullott ki.

A protestantizmus közel négyszázados küzdelme szakadatlan hősi önfeláldozás az emberiség közszabadságának oltárán, hasonlatos a Golgota Világmegváltói véres elégtételéhez!

Egy bámulatos megragadó küzdelem az, melyben az emberiség legnemesebben érző és gondolkodó tagjainak vágya szent óhajta, törekvése nyert kifejezést a világ elnyomói, a közszabadság megtiprói s az önérdkek harcosaival szemben.

Azok, kik szándékosan el nem ferdítik, vagy meg nem hamisítják a történelmet, tudják, hogy hazánkban is negyedfél százados multja alatt a reformált egyház folyvást azon oldalon küzdött és nem ritkán vértett is, hol a jog, szabadság, testvériség és felvilágosodás zászlója lebegott, a kényuralom és az annak paizsa alatt

féktelenkedő durvaságok megdöntésére. Tudják, hogy a magyar alkotmány és magyar nemzeti nyelv mily sokszor keresett menedéket ennek üldözött hajóján. Tudják, hogy a közös szenvedések miként forraszták össze az egyháznak szívét a magyar nemzet szívével, annyira, hogy hazai egyházunk valóságos nemzeti egyház jellegét nyerte úgy a közszóllamban, mint a tudós világ előtt.

Önként merül itt fel a kérdés: mi lehet az oka mégis, hogy ily magasztos mult és felvillanyozó tudat mellett is itt-ott észrevehető közöny és hidegség mutatkozik egyházi életünkben?

En különösebben három főokra vélem ezt vissza vezethetőnek.

Első sorban főlemlitem azon megezáfolhatlan tény, hogy a reformáció egyik főcélja, ha teljesen megvalósítva nincs is, de közel állunk hozzá, hogy egészben testet öltson magára! Nevezetesen a szabadság, jog-egyenlőség, a lelkiismeret szabadság oly mély gyökeret vert a köztudatban a művelt emberiség szívében, hogy nem képzelhető többé oly világforrongás és rázkódás, hogy azokat a megizmosult gyökereket kitephesse! Jöhetnek viharok, amint hogy fognak is jönni, megindulhatnak a pokol kapui, de azokon diadalmat nem vehetnek. Annyira erős ez a közérzet és köztudat, hogy még azok is, kik az ellenkező célra törekcsenek, csak úgy találhatnak meghallgattatásra, hogy ha kölcsön kériktőlünk a szabadság és jog jelszavait. Így azok, kik a protestáns egyházat csak ily hasznossági szempontból tekintik, mintegy elbizakodva az isteni eszmék világhódító erejében, nyugodtan és tétlenül hevernek a szerzett babérokön.

Az itt ott tapasztalható közönynek s elhidegülésnek oka az állami terhekkal majdnem párhuzamosan növekvő, sőt azokat sok helyen meghaladó egyházfenn-tartási teher; a nép szegénysége, mely bizonyos lelki-bágyadtságot, kishitúséget, sőt fásultságot idézett elő a köznép életében, mely itt-ott megölte a jobb jövőndő iránt való hitet, eloltotta a lelkesedés tüzet.

A harmadik ok azokban keresendő, kik az egyházak vezetésére gondozására vannak hivatva! Távol legyen, hogy én megnyugtató önérzetében bárkit is megháborítani akarnék; de oda kell mutatnom őszintén a bajok kuforrásaira, mert azért gyültünk össze, hogy ha betegseink vannak, a gyógyszereket megtalálhassuk! Tehát tény az, hogy a példaadásra hivatott világiak nagy része nem érzi a gyülekezeti élet szükségességét! Tény az, hogy a lelkészek se teszik meg mindenkor azokat, melyek egy hű és önfeláldozó sáfárnak kötelességei. Van fogyatkozás az egyénekben is, van fogyatkozás a rendszerben is! Tény az, hogy a lelki gondozás sok helyen lazán gyakoroltatik s vannak oly nagy népességű gyülekezetek, a hol nem is gyakoroltathatik! Némelyek közülünk a munkák óriási halmaza miatt időnapelött kimerülten roskadnak össze; sokan az anyagi nélkülözések fárasztó gondjai között elvesztik élet és munkakedvöket; mások az anyagiakban merülnek el s Demás fiaivá válnak. Így a hitbuzgóság csirái kellő ápolás hiányában elcsenyevészednek a gyülekezet életében!

Most már, ha átvagyunk hatva azon erős meggyőződéstől, hogy evangéliomi egyházunk a jövő egyháza is, minden gondunkat és kötelességérzetünket a belmissióra kell fordítanunk! Meg kell értetnünk híveinkkel, fent és alant, hogy a protestantizmus feladatát még csak részben teljesítette! Célja az emberiség teljes újjáteremtése in capite et membris még nagy távolban van! Oda csak az erkölcsi élet világának meg-

tisztítása, a Krisztus szerint való ember megteremtése az idvesség útjának egyengetése által érhetünk el.

A mi már híveink szegénységét, egyházunk anyagi küzdelmeit illeti, ide is az eddigénél sokkal fokozottabb tevékenység és buzgóság kívánatik meg! Éjjeli nappali gondjainkat oda kell fordítanunk, hogy egyházainkat vagyonosabbakká tegyük, de e végett híveinket nagyobb terhekkel ne halmozzuk, sőt terheiken könnyíteni igyekezzünk! Oda kell emelni egyházainkat, hogy azok a lelki üdv osztogatása mellett a hívekkel szemben másnemű jótékonyságot is gyakorolhassanak! Elsősorban a szegények árvák istápolását kell meleg gondjaink közé venni! . . . Nehéz feladat ez, bizony a nyugalom páróján el nem érhetjük.

Eszmék felett kell tusakodnunk, melyeknek életbe léptetése által a semmiből is teremthetünk! Alapokat kell teremtenünk, melyek az egyház fenntartás terheit könnyítsék, könnyen s örömmel elviselhetővé tegyék. Mindenekfelett pedig, hogy üdvös eredményeket mutathassunk fel, magunknak kell pünköszt lélekkel s jó példával előljárni az apostol amaz utasítása szerint: „Te magadat mindenestől fogva például add a jó cselekedetekben, a tudományban épséget és méltóságot mutass. Tiszta ígét feddhetetlent, hogy a ki annak ellenébe veti magát megszégyenüljön, semmi gonoszt nem tudván te felőled szállani.“

Egyidejűleg szerveznünk kell egyházainkat az egyházi értekezletek és a diakonus intézmény behozatala által! fölkell költenünk az összetartozandóság érzetét, be kell vonnunk a gyülekezeti életbe a hitbuzgó nőket is, mert ők tudnak igazi lelkesedést gyűjtani a szív, a kedély életmelegségével. A női szív lelkesedése olyan a vallásos életben, mint a derengő keleti ég felett ragyogó hajnali csillag, mely biztat, lelkesít, reménnyel tölt el s előbb-utóbb maga után vonja a közboldogság napját.

Látni ezekből is, hogy nagy feladatok teljesítése várakozik reánk s ha figyelembe vesszük az átalakulás félben levő egyházpolitikai helyzetet, kettőzötten nyomulnak vállainkra a komoly felelősséggel járó kötelességek; s ha látjuk hogy régi ellenfeleink mitsem változtak, hogy egyáltalában nem válogatnak az eszközökben és fegyverekben: be kell látnunk, hogy Nehemiasí feladatok várakoznak reánk s egyházunk építésénél a vakoló kanál mellett a védelem fegyvereit is kezünkbe kell vennünk.

Az egyházpolitikai helyzet megváltozása különösen két irányban hívja fel éber figyelmünket! Egyik ezek közül a *felekezeti nélkülség*, másik a *gyermekek vallásáról* szóló törvényjavaslat! Nem tagadjuk, hogy a felekezeti nélkülség a lelkiismeret szabadságnak logikus folyománya. Mi nem ohajtottunk ugyan minden előkészület nélkül, egyszerre, rohamosan bemenni a szabadságnak ily nagy és tág kapuján, nem azért, mintha a szabadságtól, mely életelémünk, félénk, hanem azért, mivel a hitben gyengék könnyen eltántorodhatnak és sajnálnók azokat, kik már egyszer a világosság reggelére ébredtek, de még bátoratlanul járnak, ha ismét visszatévednének a sötétség éjszakájába! Azért ha a felekezeti nélkülség szabadsága csakugyan törvénynyé válik, meleg gondnal és serénységgel kell örködnünk híveink felett.

A mi már a gyermekek vallásáról szóló törvényjavaslatot illeti, tudjuk, hogy e tekintetben ellenfeleink birtokában hatalmas eszköz van és ez a gyóntatószék. Ezzel szemben, melynek titkaira örök fátyol borul, nekünk

is meg kell tennünk a védő intézkedést hozzánk illő nyíltsággal. A házasságra különösen vegyes házasságra lépő hitfeleinket meg kell erősíteniük hitökben szívhez szóló, lelket megnyugtató tanítással s a hit erejével.

A mi végre ellenfeleinknek harcias magatartását illeti: ki kell jelentenünk, hogy mi nem ohajtuk ugyan a versengést, a hitharczokat, vallásos villongásokat, melyekről azt hittük, hogy végkép letűntek az élet szinpadáról, nem ohajtuk, de nem is rettegünk azoktól! Nem, *mert erős várunk nekünk az Isten!* Nem mert láttunk már nehezebb napokat és erősebb viharokat is. Mi távol vagyunk attól, hogy bárkit is kárhoztassunk hiteért, meggyőződéséért, távol vagyunk az irigységtől gyűlölségtől is, ennél fogva nem ismerjük és nem is vehetjük kezünkbe a támadás fegyvereit, mi csak a védelem eszközeit vesszük kezünkbe, ha megtámadtunk! Es vannak nekünk olyan fegyvereink, melyek a földrengető világharczokban még soha meg nem rozsdásodtak, soha csorbát nem szenvedtek, a legnagyobb harcokból is épen kerültek elő, s immár meghódították a világot, ezek a fegyverek *az evangyéliomi szívemesítő eszmék, lélekderítő örök igazságok!* Minden szűk látkörű és rozszakarató izgatások s földi érdekharczok és támadások daczára is folyvást előbbre viszik ezek az általános emberszeretet és köztökéletesedés diadalkocsiját.

Azonban nekünk e sérthetlen fegyverek birtokában sem szabad elbizakodnunk! Mert ha nincsenek, kik e világvédelem fegyvereit kezökbe vegyék, a földi érdekharczok sötét lovagai gyakran diadalra emelkednek, mint azt a világtörténet mutatja, példa reá ama közel ezredéves borongás, mely a reformációt megelőzőt időben oly búskomoran ült az emberi lelkek felett. Az eszmék kirajzottak a reformáció világtényéből s missziójukat folyvást teljesítik az emberiség érdekében; de valamint a természeti világban szükség van ápoló kezekre, hogy a hasznos növények virágzásra jussanak s gyümölcsözzenek: úgy amaz isteni eszméknek is szükségük van az egyházra s annak őreire, mert az elhintett magvak az útszélre hullhatnak, vagy elnyomhatja azokat a gyom.

Ezért van nekünk nagy szükségünk arra, hogy egyesüljünk, testvéri kezet szorítsunk s az egyesülés által erőnket kifejtve felbuzduljunk a világosság, közszabadságok, az emberiség legszentebb érdekeinek, földi nyugalmának és üdvének védelmére!

Szállja meg szívünket azért az az apostoli buzgóság, mely a tanítványokat, azután a reformáció hőseit, hitbajnokait a tűzbe és halálba is elvezette a Krisztusért s az ő szent evangyéliomáért! Töltsön el bennünket a protestáns önérzet, emeljen az a tudat, hogy Krisztusunk szent evangyéliomáért, az emberiség közboldogságaért munkálkodó szolgák vagyunk, emeljen fel a szebb jövő reménye, a biztos diadal érzete! Buzgóság, kitartás, a szent ügy iránt való feltétlen odaadás és munkánkat Isten kívánt sikerrel s eredménynyel koszorúzzandja! Mert tudjátok, hogy ha Isten nevében küzdünk, Isten megsegít! „Vigyázzatok azért, álljatok meg a hitben! Ugy cselekedjétek, mint férfiak! Legyetek erősek! Minden dolgaitok atyafiúi szeretettel legyenek“ (I. Kor. XVI. 13. 14).

Ezeknek előrebocsátása után ismételve üdvözlöm az összegyűlt testvéreket s a közgyűlést megnyitottnak nyilvánítom.

A református egyház helyzete az új viszonyok között, s a református lelkész teendői az egyháztársadalomban.

Irta s a tiszántúli ev. ref. egyházkerületi egyházi értekezlet 1894 évi október 31-én tartott alakuló közgyűlésén előadta **Csikó Lajos** theol. akad. professor.

I.

Igen tisztelt Elnökség!

Mélyen tisztelt Egyházi Értekezlet!

Felolvasásom tárgya a *református egyház helyzete az új viszonyok között, s a református lelkész teendői az egyháztársadalomban.*

Természetesnek fogják a mélyen tisztelt Egyházi Értekezlet tagjai találni, hogy sokáig gondoltam, sokat gondolkodtam azon tárgy fölött, melynek itten előadására felhivattam. Meg kellett állapodnom azon szempontban, a melyről azt tárgyalni fogom, s a mélységében és magasságában egyaránt végtelen tárgyat legalább szélességében körülhatároltam, hogy el ne csapongjanak gondolataim s kellőleg jól fel tudjam használni a nekem juttatott rövid időt.

Mi lesz, milyen lesz a mi református egyházunk helyzete az új viszonyok között, ha az immáron királyi szentesítés alá terjesztett törvényjavaslatok a polgári házasságról, az állami anyakönyvvezetésről s a gyermekek vallásáról, megerősítetvén, törvényerőre emelkednek, átmennek a nép vérébe és életébe, s mik lesznek ekkor a református lelkész teendői az egyháztársadalomban? — így írom én körül tárgyamot, s erre a kettős nagy kérdésre igyekszem, nem egyházi jogi, nem is épen egyházipolitikai szempontból, hanem egyszerűen egy református lelkész általam jóhiszeműleg vallott egyházi álláspontjáról komoly feleletet adni, nem feledkezvén meg arról sem, hogy a vallás szabad gyakorlatára s a zsidók receptiójára, vallási egyenlősítésére vonatkozó törvényjavaslatok, az igazi értelmében vett liberalizmus diadalába vetett legjobb reménységünk szerint rövid idő alatt szintén bejutandak nemzetünk pozitív törvényeinek sorába.

Új dolgokat nehéz lenne mondanom, új eszméket nem lenne könnyű dolog fölvetnem, — ezt nagyon jól tudom, s ezen vallomásom megtételével kiszállhatok immár a mély vizekre.

„Alig lehet a fölött kételkednünk, — mondá 1875-ben egyik pásztori levelében Winchester nagytudományu püspöke, az angol biblia revideálásában hathatós részt vett s az ókatholikus mozgalom iránt élénk érdeklődéssel viseltetett *Browne Ednár Harold* hittudor, — alig lehet a fölött kételkednünk, hogy mi most egy változásokkal teljes jövő történet küszöbén állunk. Az egész keresztyénség mozog, és, különös kimondani, még a keresztyénség keretén kívül álló vallások is mozognak. Ugy látszik, mintha új gondolkodás és felbuzdult tevékenység hulláma vonulna át a világ fölött. Az embereknek, kik ilyen időben élnek, bölcseségre, önmagokra való ügyeletre és önzetlenségre van szükségök, ha a magok részéről teljesíteni akarják azon kötelességet, hogy a jövő időt áldottá és boldoggá, ne pedig zavarossá és gonoszszá tegyék; és ezen tulajdonságokra senkinek olyan szüksége nincsen, mint a lelkészeknek, kiknek a vallásos gondolkodás kormányosainak és vezetőinek kell lenniök a változások és kétségek zavargó tengerén. Ha a történelemnek hasonló válságos pontjain, például a reformáció korában, mindazok, kik akkor, akármelyik oldalon is, gondolkoz-

tak és tettek, őszintébbek és mérsékeltébbek és igazabbak lettek volna, kevesebb volna ma a veszély és sokkal tisztább a jövő láthatára. Senki sem olvashatja komolyan és gondolkozva azon idők följegyzéseit, az a fölött való szomorkodás sokszoros gyötrelme nélkül, hogy imé az emberek szenvedélyei egyfelől megakadályozták a haladást és másfelől megrontották magokat az emberek. Nem intenek-e bennünket az ilyen példák, és nem kell-e nekünk előre fölfegyverkezünk?!”

Mintha csak ma beszélne, és mintha épen nekünk szólana a tudós anglikán püspök!

Egyházunk ma tényleg nagy válság küszöbén áll; hajója háborgó vizek fölött halad. Minden, minden eszélyességre int és hív bennünket, hogy el ne temessék a hullámok a hajót, a melyen mi ülünk.

Imé az állam mindinkább érvényesíteni kezdi magát egyházunkban, egyházunk fölött is. Ára van a mai korban nem csak a despotizmusnak, nem csak az anarchiának, hanem az alkotmányos élet napsugaras levegőjétől körülvevett nemes liberalizmusnak is. Egyházunk fiai, talán minden kivétel nélkül, hű támogatói azon hatalmas eszmeáramlatnak, melyet törvényhozásunk az utóbbi években, a liberális irányú egyházipolitikai törvényjavaslatok felszínre vetésével indított meg. Fényes állású és nevű világi uraink, kitűnő jogászok, főurak vetélkednek egymással abban, hogy egyházunk legmélyebben fekvő érdekeit, a hit és meggyőződés, a lelkiismeret szabadságát védjék, oltalmazzák, s lángszavakkal küzdenek igazaink mellett. Szabályozni akarják az állam és az egyházak, valamint a különböző felekezetek közötti viszonyt, s néha csaknem azt hisszük, mintha őket azon elv vezérelné, hogy nem az egyházakat kell az államhoz, hanem az államot az egyházakhoz közel vinni, hogy nem az egyházat kell *politikai*, hanem az államot *vallásos* erkölcsi testületté tenni.

De hát erre nagy és jó okai vannak az államnak, illetőleg az állam politikai kormányán ülő s az ezek támogatására vagy ellenőrzésére hivatott férfiaknak.

Ismét egy angol írónak, dr. *Walter Farquhar Hook* chichesteri dékánnak szavait illeszttem be itt értekezésembe, ki az állam és az egyház közötti viszonyról így beszél:

„Bármik legyenek is a mai politikai nemzetgazdászok elméletei, a régi törvényadók a vallást oly nagyjelentőségű dolognak tartották a társadalom külső jólétére is, hogy tényleg még a hamis vallást is többre nézték a semmi vallásnál. Egy hírneves történész (Polybius, I. 6) megjegyzése szerint Róma a maga legjobb napjaiban való dicsőségét a babona uralmának köszönhetette, — a babona alatt bizonyos, bár rossz tárgyra irányuló vallásos érzést értvén. De a babona hasonlít egy szoborhoz, mely túlsúlyos azon talapzathoz képest, a melyen áll, s a mint a civilizáció halad, csakhamar romokba dől össze. Képtelenségei fölfedeztetnek s könnyű szerrel kivonják a következtetést, hogy mivel egy vallásrendszer hamisnak bizonyult be, semmiféle vallásrendszer sem lehet igaz. S csakugyan a pogányok között soha sem létezett olyan vallásos érzés, mely hatékony elvként uralkodott volna hosszabb időn át. Az igaz szabadságot a keresztyénségnek köszönhetjük, mely egyedül képes arra, hogy a vallást ne pusztán semmis elméletté, hanem maradó meggyőződéssé tegye. Egy fölfegyverkezett oligarchia a munkás-osztály nagyobb részét rabszolgai állapotban tartotta a pogány világban, melynek eltörlése oly tárgy volt, melyről a legjótékonyabb irányú bölcsészek is csak alig mertek álmodozni. Hogy mennyire lehetetlen egy

egyenlő jogokkal felruházott emberi társaságnak a vallás korlátozása nélkül élnie, az abból látható, a mi Franciaországban az első forradalom ideje alatt történt. A vallás semmis dolognak tekintetvén, az emberek vad szenvedélyei teljes vadállatiasságban törtek elő; az országot vér árasztotta el s a főváros teljesen fölfordult; s megszerezvén a kellő tapasztalatot, még a hitetlenek is bizonyosságot tettek a keresztyénségnek áldásairól, — természetesen világi áldásokat értek, — s visszaállították annak intézményeit, bár elvakultságukban annak tanait nem ölelték föl. És ennek oka világos: az államférfi a társadalomban csak a tömegért adhat törvényt, s csak a vallás szolgája az, ki egyéni esetekre alkalmazza azon elveket, a melyeken minden egészséges törvényhozás alapul; míg az előbbi a pusztá tényre tekint, a másik az indokot próbálja ki; míg az emberi törvényhozó csak azt mondhatja: „*ne lopt*“, az isteni törvényadó ehhez azt is hozzá teszi: „*ne kívánjad*“; az országos törvény a szenvedélynek csak kitörései ellen óv, de a szenvedélyek elnyomása az isteni kegyelem körébe vág; a polgári hatóság kevéssel tehet többet, mint hogy réme legyen a gonosztevőnek, de az alázatosnak és az igaznak azon hit adja meg a jutalmat, mely az örökkévalóság örömeit valósítja meg, s már a jelenvaló világban biztosítja azon békességet, mely felülhalad minden értelmet; a szolgai kötelezettség törvényei a törvényhozás területére esnek, míg a valódi kötelezettség magasabb törvényeit az egyház sürgeti; a polgári hatóságok úgy kormányozhatják az embert, mint egy önző, pénzvágyó, nagyranéző teremtményt, s egyedül a keresztyénség az, mely táplálhatja és meg is érlelheti az udvariasság, jótékonyosság és szeretet nemesebb elveit, s az emelhet föl bennünket mindarra, a mi magas és tiszteletes az értelemben, mindarra, a mi önzetlen a magaviseletben és szeretetreméltó az érzésben.“

Ne hiában hoztam én föl ezt a hosszú idézetet a mély gondolkozású angol írótól, a mennyiben azt akarom vele megmutatni, hogy az állam, ha szövetséges társává teszi az egyházat, ezzel szabadságot, békét és tiszta erkölcsiséget teremt és szerez magának s ez csak szilárdíthatja az egyház helyzetét az államban.

Ma, az egyházpolitikai kérdések vitatásának e forrongó korszakában egyházunk, elveihez, létalapjához hiven, a liberalismus előharczosaként szerepelt, fiai — az egész eszmeáramlatot illetőleg — egytől-egyig mind ott állottak ama táborban, mely a jó ügyet diadalra akarta juttatni.

És a liberális állam, egyházunk ezen szolgálatáról nem feledkezhetvén meg, ez ismét erősíti a mi református egyházunk helyzetét az új viszonyok között.

De fontos kérdés az, és ez tartozik közelről a mi tárgyunkra, hogy melyik nyer a másiktól többet, református egyházunk-é a magyar államtól, vagy pedig ez amattól?

Egyházunk a liberalismus szolgálatában áll, annak zászlója alatt harcol a még mindig folyó egyházpolitikai harcok idején. Ámde, mint fentebb mondtam, ezen liberalismusnak is ára van s azt a mi egyházunknak, akarva-nemakarva, meg kell fizetnie.

Az állam, behozván a polgári házasságot, az állami anyakönyvvezetést s a gyermekek vallásának szabad megválasztására vonatkozó új törvényt, roppant erőt és befolyást vesz ki az egyházak, tehát a mi egyházunknak is kezéből.

Nem szükséges ezen körben fejtegetnem, hogy milyen ereje és befolyása van az egyháznak, illetőleg a

lelkésznek abban, ha a házasság egyedül az egyház megbízásából és nevében, egyedül az egyház szolgája által köthetetik. Ha ott állott eddig az egyház hivatalos képviselője a keresztyén élet minden jelentősebb mozzanatánál: a keresztesnél, a konfirmácziónál, az esketésnél és igen sok esetben a temetésnél is: az új törvény bejöveteleivel egy szem ki fog esni ebből a szellemi láncból, a mennyiben a kötelező polgári házasság a kötelező egyházi esketést, vagy megáldást nem kívánja meg s ha van hatalma, — a minthogy nagy hatalma van — a komoly, az íge erején alapuló egyházi tanításnak, intelemnek: ez a hatalmi szó, mely a lélekből a léleknek szólott, ezentúl sok esetben nem leend többé a miénk.

Az 1827. évi XXII. törvénycikk, mely az egyházi anyakönyvek két példányban vezetéséről intézkedik, kimondotta, hogy míg az anyakönyvek az egyházaknál lesznek, azokból kivonatokat csak az illető lelképásztortól lehet kapni. A lelkésznek ezen közhivatalnoki jelleme nem csak anyagi szempontból volt fontos, de állása befolyásának is hathatós eszköze volt, és az állami anyakönyvvezetésről szóló új törvény míg őt egyik jövedelmi forrásától s nagyobb egyházközségekben igen jelentékeny jövedelmétől fosztja meg: addig befolyását is bizonyos mértékig csökkenteni fogja az.

Az 1868. évi LIII. törvénycikk jól ismert 12. §-a szerint a vegyes házasságból származó gyermekek közül a fiúk atyjoknak, a leányok anyjoknak vallását követik, s így mindenik egyház ugyanazon törvény oltalma és fedezete alatt állott, és a térítvények általi lélekvásárlás ellen pozitív törvényre lehetett hivatkozni; az új törvény azonban, a gyermekek vallásának szabad választására vonatkozó új törvény erőnk ezen bástyáját is kiveszi alólunk s — valljuk be — a szüléket az alkalmatlankodó ügyeskedés, harácsolás zsákmányává teszi.

Ez az ára a mi liberalismusunknak.

És ha elfogadja a törvényhozás a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslatot is, vajjon nem fogunk-e mi ezzel sok hívet elveszíteni s vigasztalhat-e minket s kárpótolhat-e eléggé azon mi ethikai meggyőződésünk, hogy minél nagyobb az egyetemes egyház körében a hitben való változatosság, annál erősebb abban a hitélet is?

Csak a zsidók receptiójáról szóló törvényjavaslat az, szerény nézetem szerint, a mit mi minden fentartás nélkül, mint a szabadelvű gondolkodás immár teljesen megérett gyümölcsét, örömmel láthatunk lehullani arról a fáról, melyen nekünk a liberális politika ilyenmü termékei érlelődnek.

Ha ezek szerint a mi református egyházunk helyzete az új viszonyok között, mikor a szóban forgó törvényjavaslatok törvényerőre emelkednek, nem javul, sőt egyházunkat ezek miatt a gyöngülés veszélye fenyegeti: sokszoros fontossággal áll akkor előttünk a kérdés, melyre még felelnem kell, hogy *mik lesznek ekkor a református lelkész teendői az egyháztársadalomban?*

Bocsásson meg azonban a mélyen tisztelt Egyházi Értekezlet, ha én, némi önkénykedő szabadsággal, kiszélesítem itt egy kissé a medret, melyben értekezésem folyama halad s megfelelni igyekszem előbb azon kérdésre, *mik lesznek akkor a hivatalos református egyház teendői?*

Bevezető beszéd

az alapszabály-javaslat beterjesztéséhez.

Tisztelt elnök úr!

Tisztelt Értekezlet!

A lelkeszi vagy egyházi értekezletek eszméje épen nem új; hanem még a 40-es évekből származott le és szállott reánk örökül; tehát azon korból, midőn gróf Széchényi István s Kossuth Lajos serkentették, buzdították a nemzetet az erők egyesítésére; azon korból, midőn az egyházi életben is Kossuth Lajos s Fáy András, továbbá Török Pál, Székács József, Dobos János s Ballagi Mór szintén a tömörülésre serkentették hitsorsosaikat, a protestánsokat; azon korból, midőn az 1844. évi vallásügyi törvények oly valódi szabadszellemben letárgyaltattak, a mint erről egyházkerületünk egy kiemelkedő világi tagjának (Kovács Ferencz) épen a folyó évben nyilvánosságra hozott művéből meggyőződhetünk. De sőt vannak egyházi tudósaink is, a kik állítják, hogy a XVI. századbéli partialis és generalis synodusok is ily egyházi értekezletek valának.

De nem kívánom a t. értekezlet figyelmét ily távoli eseményekkel fárasztani; hanem felveszem az előbb elejtett fonalat. A 40-es években kezdeményezett értekezletek ügye ugyanis, az 50-es években, midőn a nemzet leveretett, elaludt s dermedtség fogta el úgy a nemzeti, mint az egyházi életet is. Természetes! Hiszen reform. egyházunk a hazafias, magasztos czélokért a nemzettel mindig együtt harczolt, mindig együtt küzdött. Reform. egyházunknak önös érdekei sohasem voltak; a zavarosban halászni sohasem kívánt s ha a haza és a nemzet küzdelmei sikert arattak, ref. egyházunk együtt örült a nemzettel; ha a gondviselő Isten csapást bocsátott a hazára s nemzetre, egyházunk együtt sirt, együtt kesergett, szenvedett vele. Így történt ez az 50-es években is.

Midőn az 50-es évek végén és a 60-as évek elején a borulat a haza és egyház egéről tisztulni kezdett, a lelkeszi értekezletek eszméje is újból felszínre került; hiszen a történelem a bizonyosságunk, hogy a haza és reform. egyházunk elleneivel az utolsó, a döntő ütközet a patens kérdésében szinte itt vivotott, a debreczeni ref. egyház templomában.

Majd meghozatott az 1868. évi 53. t.-cz., mely akkoron elvitázhatatlanul nagy vívmánynak tekintett s valóban az is volt. Ezen törvény biztosítása mellett az egyház ügye is új életre kelt. Ekkor alakítottatott az u. n. Magyarországi prot. egyesület, mely igazán és hathatósan megmozgatta a Bethesda tavát és ennek hatása mellett a 60-as évek végén és a 70-es évek elején sűrűn, keletkeztek az egyházmegyékben a lelkeszi értekezletek.

Azonban, miután történelmi eseményeket vázolunk, kell, hogy hivesek legyünk a történelemhez. Ekkor történt ugyanis, hogy tiszántuli egyházkerületünk 1875. április havában végzést hozott, a melyben kimondta, hogy a lelkeszi értekezletek jegyzőkönyvei s dolgozatai a kerületre felterjesztessenek, vagyis feleleveníté a — Censurát. Okot adott erre azon körülmény, hogy akkori egyházi vezérembereink attól féltek, attól tartottak, hogy a prot. egyesületesek aláássák egyházainkat, romlást és szakadást idéznek fel az egyházban. Az események azonban megmutatták, hogy félelmök és aggodalmuk alaptalan volt. Hiszen mi mindnyájan dicsekedéssel valljuk magunkat az evangy. szent reformált egyház tagjainak s nem esküszünk sem Pálra, sem Apollósra, hanem egyedül csak a Jézus Krisztusra, mert mindnyájan egyek vagyunk a Jézus Krisztusban. De tény, hogy az egyházkerület

határozata egy időre megbénítá a lelkeszi értekezletek munkálkodását.

Majd a midőn a 70 es évek végén készült a ref. egyház a zsinat tartásra, ismét felébredtek az értekezletek s bírálgták szerte az előmunkálatokat. 1881-ben csakugyan megtartott a bizonyára korszakalkotó zsinat itt Debreczenben. Ennek alkalmából Czelder Márton, akkori felső-bányai lelkesz, a reform. papságot meghívta Debreczenbe országos értekezletre. Ettől ismét nem vártak jót némely vezérembereink s anti-zsinattól tartottak; ennél fogva passive és active az értekezlet megtartása ellen voltak. Ennek daczára is megtartott az első egyetemes reform. lelkeszi értekezlet szinte itt Debreczenben, a debreczeni egyház régi tanácsstermében s azon némely tárgyak, eszmék, mint a vallástanítás stb. megbeszéltek. Az értekezlet bizottságokat szervezett s küldött ki a végből is épen egyet, hogy adna javaslatot, miként lehet szervezni egy országos lelkeszi értekezletet. Ezen bizottságnak Körmendi Sándor elnökle alatt Garzó Gyula és Tabajdi Lajos lelkesztársaimmal szerencsés valék én is tagja lehetni. A bizottság beterjeszté jelentését; azonban az ügy megint elaludt s ennek emléke is csak a Czelder azon korbéli Figyelőjének egyik számában maradt emlékezetben. De azért ez volt az első egyetemes lelkesz-értekezlet.

Ismét néhány évvel később, a 80-as évek végén, az u. n. közpapok mozgalma hívott létre Budapesten egy országos ref. lelkeszi értekezletet, főképen pedig a csekélyebb jövedelmű lelkeszek fizetésének emelése érdekében. Ez az értekezlet emlékiratot szerkesztett s azt a kormányhoz, országgyűléshez, országgyűlési pártokhoz s azok vezérembereihez beterjesztette. Kétségtelen, ez volt egyik oka annak, hogy azóta a lelkeszek anyagi helyzetének javításával azóta sűrűbben, mind sűrűbben foglalkoznak; a Convent, a kormány méltányosabb felfogása, az állami érdek és a korszellem követelése mellett ez a mozgalom volt egyik tényezője annak, hogy a ref. lelkeszek helyzetének javítása azóta napiranden van és irányadó köreink minduntalan foglalkoznak vele . . .

Ezután kevéssel, 1891-ben, a jubiláris zsinat alkalmával, Budapesten megint tartott egy egyetemes lelkesz-értekezlet, a hol főleg a belmissióról, a cura pastoralis gyakorlásáról sok szép szó hangzott el, sok szép eszme vettetett fel; de az ügy ismét hallgatni látszott, azonban ettől kezdve már nem vétetett le a napirendről mai napig. Így történt, hogy 1893. nov. 4-ikén itt Debreczenben, egy ad hoc e. kerületi lelkeszi értekezlet tartottatott, melyből bizottság neveztetett ki, hogy az alapszabály-javaslatot elkészítse s az alakuló gyűlést összehívja . . . Kevés idő múlva — 1891. nov. 14-én — Budapesten, a zsinat utolsó ülése alkalmával, az ott lévő egyházi vezérférfiak megint értekezletet tartottak s abban több pontból álló határozatok hozattak; a többek közt, hogy ne lelkeszi, hanem egyházi értekezletek tartathassanak, melynek ne csak az egyházi, hanem a világi emberek is tagjaivá lehessenek; továbbá, hogy az értekezletek az e. megyékben, e. kerületekben alakíttatván, ezek egymással szerves összefüggésbe hozassanak; sőt a konventek és zsinat alkalmával egyetemes, országos egyházi értekezletek is tartassanak.

Ezen megállapodások értelmében s szellemében készítette el a bizottság az alapszabálytervezetet.

És én részemről azt hiszem, hogy az értekezletek ügye most jutott a rendes kerékvágásba, a mennyiben idáig mindig csak e. megyei és egyetemes értekezletről hallottunk beszélni, tehát ref. egyházi életünk egyik

lényeges, legjelentékenyebb szerve, az e. kerület idáig teljesen mellőztetett; már pedig ugrás nem lehet a természetben; de nem engedik azt meg a gondolkodásnak törvényei sem; de nem engedi egyházi szervezetünk természete sem. Most, midőn az e. megyei, e. kerületi értekezletek egymással szerves kapcsolatba hozatala javasoltatik, nekem erős hitem, biztos reményem van, hogy az ekként szervezett értekezletekből, mint természetes fejlemény kinövi magát az egyetemes, országos értekezőlet is.

Midőn még jelezni szerencsém van, hogy a betervezendő alapszabálytervezeten két fő gondolat vonul keresztül; egyik a protestantizmus sarkalatos nagy elve: *az egyetemes papság elve*, mely szerint az értekezletek czíme nem lelkészi, hanem *ev. ref. egyházi értekezőlet* s tagjai az egyház lelkészi és világi tagjai egyaránt lehetnek; másik a vizsgálódás szabadságának elvéből folyó szabadon való belépés, önkéntes csatlakozás, egyesülés: a bizottság által készített alapszabálytervezetet a bizottság nevében tisztelettel ajánlom általános tárgyalás alapjául az elfogadásra.

Görömbei Péter.

Az egyházi sajtó.*

Irta *Biki Károly* győrteleki ev. ref. lelkész.

Mélyen t. értekezőlet!

Tekintettel a rendelkezésünkre álló idő becses voltára, csak röviden fogom előadni nézeteimet a prot. egyházi sajtóról, kérve néhány percze a t. értekezőlet szíves figyelmét.

Elismert igazság az, hogy a sajtó ma az első nagy hatalmasság a világon. E nagy hatalom támogatását igénybe veszik a trónok és államok, erre támaszkodik a művelődés, minden közügy, minden közérdek, mely terjeszkedni, hódítani akar. A római pápa nem a csalahatatlan dogmák belső erejében, hanem a sajtóban keresi immár a kath. egyház hitéletének erősítését, azért hívja föl papjait, hogy a kath. szellemű sajtóra különös figyelmet fordítsanak.

És nekem mégis azt kell kérdésbe tennem először is hogy van-e nekünk szükségünk prot. irányu időszak sajtóra? Mert vannak tekintélyes prot. nagyjaink között többen, kik például egy prot. napilap ellen eleve állást foglaltak s azt mondták, hogy nekünk nem szabad felekezeti álláspontra helyezkednünk s a most is éles felekezeti ellentéteket még jobban kiélesítenünk, annyival inkább nem, mert a liberális napi sajtóban mindenkor megtaláljuk feltett érdekeink védelmét. Ha jól emlékszem, heves-nagykunsági egyházmegyénk egyenesen veszélyesnek mondotta a prot. napilap tervezetét a társadalom jó békességére nézve.

Tehát ezek szerint kérdenünk kell, hogy van-e szükségünk, prot. irányu időszak sajtóra?

Én én nem habozom felelni azonnal e kérdésre, hogy igenis van. A protestantizmus eszméit, életelveit ma csak a sajtó útján vihetjük be a társadalom különféle rétegeibe. Ma nem megyünk szét, hogy tanítsunk minden népeket, mint hajdan az apostolok — ámbár az élőszó hatalma az ambuláns predikátorok által a jezsuita missziók módja szerint nem volna kicsinylendő eszköze az evangyélizációnak — ma e helyett a sajtót használjuk s a sajtó útján szólunk százaknak és ezerek-

* Értekező ezt az egyházi értekezőleten nem olvasta fel az idő rövidsége miatt, csak kivonatban adta elő.

nek egyszerre. Tehát a sajtót el kell fogadnunk elveink terjesztésére.

Hogy a mi egyházi feltett érdekeink védelmét a liberális napi sajtóra rábízhatjuk, ez ellenében legyen szabad csak az emlékezetes komáromi jubileumra hivatkoznom, midőn az összes napi sajtó mintegy jeladásra nekünk rontott s hallatlan merészségnek, kihívásnak nevezte a Komáromban történeteket. S a napi sajtó ezen uni sono-ja bizony megtévesztette felőlünk a közvéleményt, sőt felzavarta a társadalom békességét. Ezen támadás ellen mi nem védekezhettünk, mert egyházi lapjaink ismeretlenek a nagy közönség előtt s a nagyobb hírlapok lezárták előttünk a sorompót. Ha lett volna akkor egy napi lapunk, abban lett volna módunk kiigazítani a tévedést s lecsendesíteni a felkavart hullámokat. Es itt dől meg azon állítás is, hogy a prot. irányu napilap veszélyeztetné a társadalom békességét.

De hát ha egyházi lapjaink diszes során végig tekintünk, azt mondhatnók, hogy hiszen van nekünk egyházi lapunk elég, tán még több is mint kellene.

Hát igaz, hogy az ötvenes évekhez viszonyítva — mikor egy kalandárium képviselte időszaki prot. irodalmunkat — ma hála Istennek, sokra haladtunk. De mennyire haladt általában a hírlapirodalom azon idő alatt? Az ötvenes években a jó Pákh Albert Vasárnapi Ujsága és a Politikai Ujdonságok táplálták az ország mívelt közönségét, napilapról ki álmódott volna a vidéken, midőn a nagy Debreczenbe is kényelmesen koczogó delizsanczok szállították a postát s a vidéki ember napi járó földre volt a postától. Hanem ma falun is, 5—6 napi lapot olvasunk, sőt a fontosabb politikai eseményeket módunkban van sürgöny útján azonnal megtudni a fővárosból. Ilyen hírlapirodalmi viszonyok között haladni kellett a mi prot. hírlapirodalmunknak is.

Haladt is, csak hogy nem olyan irányban, a mint azt ma szükségesnek, kívánatosnak tarthatnók, mai egyházi lapjainkat majdnem kizárólag lelkészek olvassák. A nagy közönség — joggal-e vagy a nélkül, ezt most nem vitatom — egyházi lapjainkat a papok lapjának, egyházi szaklapoknak tartja s nem olvassa. Irodalmi vállalatunk, kiadványaink mind azon a téren mozognak, hogy csak kellő műveltséggel s némi theologiai képzettséggel bíró olvasó talál azokban szellemi táplálékot, élvezetet. Így a „Magyar Prot. Irodalmi Társaság“ ellen is az a vád hangzott el, hogy nem tud közösségbe lépni a gyakorlati élettel, ezért kiadványai a felvágatlan könyvek és füzetek sorsára jutnak.

Ha tehát prot. irodalmi viszonyainkat futólag áttekintjük, azt kell mondanunk hogy időszak sajtónk nem tudott mindeddig utat törni az egyháztársadalom mezején, bejárjuk a magasabb parkokat, de a sík mezőre nem jutunk el. Van egy néhány kevés vizű kútunk, melyek nem szolgáltatnak elegendő vizet arra a célra, hogy a társadalom mezejét megöntözhessük belőlük.

Tehát több kutat és mélyebb vizűeket! Le kell furnunk a mélyre a kutakat, hogy bővebb vizet ontsanak.

Igen, szerintem szükség van prot. időszak sajtóra, szükségünk van prot. irányu és szellemű hírlapokra. Hiszen ma nincs mívelt ember, aki hírlapot ne olvasna sőt a legegyszerűbb falusi gazdaember is szomszujáhozik már az „ujság“ után. S nekünk ezt az általános olvasásvágyat ki kell használnunk, épen nekünk protestánsoknak, kiknek őseik a magyar nemzeti irodalmat megalapították s kik a magyar irodalomnak a legfényesebb nevé költőket és írókat adtuk.

De hát milyen lapokat értek én itt? s minőket tartok kívánatosnak alapítani?

Tartózkodom a ma meglevő egyházi lapjaink bírálatától, annyit azonban ki kell jelentenem, hogy a pár ezer református lelkész számára teljesen elegendőnek tartanék egy szaklapot, mely hetenként egyszer vagy kétszer jelennék meg. (Ez képviselhetné a gyakorlati lelkészetre, a papi gondra, a lelkészi kar testületi érdekeire stb. vonatkozó szakszerű irányt) A többi egyházi lapokat szeretném átforgatni egyháztársadalmi lapokká, illetőleg ilyen lapokat ohajtanék a vidéki központokon alapítani.

A „Magyar Prot. Irodalmi Társaság“-ot én egy olyan nagy folyónak szeretném látni, melybe számos mellékfolyók, patakok ömlenének s táplálnák annak vizét, hogy elhordozhatna bármilyen nagy terhű hajókat is.

Egy nagy folyó sem táplálkozik pusztán a maga forrásából, hanem apróbb csermelyek, patakok, mellékfolyók vizeiből.

Kimagyarázom magamat. Protestáns irodalmi köröket alapítanék Debreczen, Nagy-Váradi, Nyiregyháza, Holdmező-Vásárhely központokon, Szatmáron már meg van. Más egyházkerületekben ugyanezt tenném. Ezek a központok egyesítenék vidékeik lelkes prot. egyéneit. Felolvasásokat, hangversenyeket, matinéeket, táncszívműveket rendeznének a nagyobb községekben, megnyernék az ügynek a női közönséget, — alapítanának egy prot. irányú társadalmi lapot, mely vezetné ezt az akciót, terjesztenék a népies iratokat . . . Így lehetne bevinni a prot. elveket a társadalom rétegeibe.

Ha több ilyen vidéki irodalmi központot sikerülne teremtenünk, ezek megannyi fiókjai lennének a prot. irodalmi anya Társaságnak s közvetítői, kolportőrei az irodalmi termékeknek. Hanem magának az anya Társaságnak is be kellene lépni az életbe, és pedig egy napilap volna az, melylyel tért foglalhatna a magyar társadalomban.

Itt az a kérdés áll elő, hogy voltaképen mi is a célja annak a prot. irodalmi Társaságnak? Talán az, hogy a prot. tudományosságunk tegyünk szolgálatot s olyan tudományos értékű munkák kiadására nyújtson segédkezet, a melyek máskülönben mindnyájunk kárára a szerző fiókjában maradnának? . . . Ha ez volna a célja, úgy ennek még eddig nem tett eleget. Vagy azé a célja, hogy a prot. társadalomnak nyújtson szellemi táplálékot? Ha ez, akkor sem érte el célját, mert a prot. közönségnek — ide nem érve a lelkészeket — alig egy perczentje az, mely a tudományos ízű dolgozatokban élvezetet talál, midőn mai nap mindenki a rohanó eseményekkel akar lépést tartani a napi lapok olvasásában.

Mint a tudományos akadémia könyvkiadványai, úgy a mi irodalmi Társaságunk havi Szemléi is a poros könyvpolczók és tudós muzeumok számára készülnek. Tartom magam annyira, hogy meg tudom becsülni a tudomány ezen ápolási módját, de csak akkor helyeslem, ha van hozzá anyagi erőnk. Az irodalmi Társaság anyagi erejét azonban ilyen célra lekötöni s más, életbevágó, gyakorlati céltól elvonni nem helyeslem. Teheti azt a magyar tudományos akadémia, hogy nagy költséggel olyan könyveket ad ki, miket a szerzőn kívül tán senki el nem olvas, van benne módja, van hozzá ereje; kötelessége a tudomány legelvontabb szakmáit is fejleszteni, végre is mit neki Hekuba? a közönség izlése? Azt mondja és mondhatja: a kutya ugat, a karaván halad. A mi irodalmi Társaságunknak azonban nem lehet ily magas tónust használni. Neki gyakorlati feladatai vannak. Neki a magyar prot. társadalmat áthatni, éltetni s vezetni kell. Szép és nemes törekvés az, bemo-

hosult régi történelmi emlékeinket kikutatni, az enyészettől megmenteni, monográfiákba szedve a jövőnek átadni. De semmivel sem tartom csekélyebb értékű munkának a jelen élő nemzedék protestáns öntudatát erősíteni, azt nagy és nemes tettekre hevíteni s ez által a jövőt is biztosítani. Bármennyire becsüljem is azért irodalmi Társaságunk kiadványait, én a jelen válságos időben sokkal fontosabb teendőjének látnám, ha a történelemre állana, s ott vitézkednék erős fegyverzetével, mint vezérünk. Vagy más szavakkal, sokkal inkább fordítanám a Társaság anyagi erejét arra, hogy közelebbi viszonyba, úgyszólván mindennapi érintkezésbe lépne a prot. társadalommal, egy napi lap útján.

Distinguálók, t. értekezlet! A prot. napi lap alatt én nem egy „Magyar Állam“-féle bigott felekezeti újságot értek. Én a magunkénak nem írnám homlokára sem a protestáns jelzöt, írnám például annak címéül ezt az egy szót: Szabadelvűség. Aztán prot. jellemes férflak kezébe adnám a tollat s nem kötnék ki egyebet, mint azt, hogy pártoktól független és valódi szabadelvű legyen a lap. Egy jól szerkesztett s valódi független irányú napi lap bizony megélhetne a magyar társadalomban a többi pártlapok mellett.

Irodalmi Társaságunk támogatásával, a vidéki prot. irodalmi körök segítségével ezt a napi lapot hasonlóvá tehetnénk ama fentebb említett nagyterhű hajókat hordozó folyóhoz, melyet az apróbb irodalmi körök mint patakok s mellékfolyók táplálnának, melyekből egyházi életünk mezőit bőven öntözhetnénk.

Mélyen t. értekezlet! Ha van szükségünk prot. irányú és szellemű időszakai sajtóra, a mint hogy szerintem van — úgy lehet azt megeremteni, ha apróbb irodalmi köröket s azok által heti lapokat alapítunk, ezek által mintegy behálózunk a magyar társadalmat, míg aztán az általunk megnyert olvasó közönség akceptálni fogja napi lapunkat is.

Mindezekhez sok jóakarát, áldozatos buzgóságot kívánatink. Minekünk lelkészeknek is meg kell hoznunk a telhető áldozatot s úgy csinálnunk propagandát híveink között a prot. egyházi sajtónak. S meg kell teremtenünk ezt a sajtót, mert a kié a sajtó, azé a jövő!

Nem fárasztom tovább a t. értekezlet szíves figyelmét. Előterjesztem javaslatomat, mely szerint alakítandó lenne egyházkerületünkben 5 irodalmi kör. A *szatmári* már megvan, ehez tartoznak a szatmári, nagy-bányai, n.-károlyi, máramaros-ugocsai egyházmegyék. A *debreczeni*, mely kiterjedne a debreczeni, alsó-szabolcsi és heves-nagykúnsági egyházmegyékre. A *nagy-váradi*, a bihari, érmelléki és n.-szalontai egyházmegyéből. A *h.-m.-vásárhelyi*-nek maradna a békés-bánság.

Ezen vidéki körök vezetnék a mai lelkészi értekezletek helyett szervezendő egyházi értekezleteket is. Ezekből jönne össze időnként, 2—3 évenként a kerületi értekezlet. Egy ilyen szervezettel meg lehet alapítani s fentartani a prot. időszakai sajtót, melylyel ha egyszer tért foglaltunk, miénk a jövő egész a diadalomig!

Ha majd ezen irodalmi körök működni fognak s ilyeneket más kerületekben is szerveznek; ha majd a millénium évében Budapesten egy országos egyházi értekezletet tartandunk, én hiszem, hogy lesz bennünk elég erő és önbizalom arra, hogy — esetleg a „Magyar Prot. Irodalmi Társaság“ bevonásával is — megalapíthassuk a prot. napi lapot.

Köszönöm a mélyen tisztelt értekezlet tagok becses figyelmét, ajánlom magamat szíves jó hajlamaikba!

Tudósítás

az október 31-én tartott egyházkerületi egyházi értekezlet lefolyásáról.

Az ismerkedési estély.

A tiszántúli ref. egyházkerületi értekezletre a legvérmesebb reményeket is meghaladó szép számmal gyűltek össze közeli s távoli vidékekről a lelkészek és az ügy iránt érdeklődő világi férfiak. Az ismerkedő estélyen, október 30-án, a Bika szálló éttermében többen vettek részt, mint előre gondoltuk. Lehettek hetvennyolczvanan. Régi jó barátok, iskolatársak, tanárok és volt tanítványok egymással való találkozásának édes öröme, multnak emléke, jövő reménye s az egyesülésből meríthető erő önérzete töltötte a szíveket. Fokozta az örömet és nemes lelkesedést az ősz püspöknek, Kiss Áronnak jelenléte, ki szívesen szorított kezet s váltott meleg üdvözlő köszöntést az értekezletre összegyűlt tagokkal.

Vacsoraközben a felköszöntők sorát Lukács Ödön értekezleti elnök kezdte meg, kifejezést adva a népes összejövetel láttára érzett örömeinek, s üdvözölve a fő-tiszteletű püspök urat, kit e népes egyházkerület szeretve tisztel, s kinek minden jelenlevő szívből kíván hosszú és igazán boldog életet. Erre Kiss Áron püspök megható szavakkal, érzékeny szívvel s az értekezlet óhajtott sikerében bízó lelkének egész hevével felelt, üdvözölve a jelenlevőket és áldást kérve a jó Istentől munkájokra. Könyves Tóth Kálmán az értekezlet elnökét, Lukács Ödönt, köszöntötte fel, lelkes szavakkal méltányolva fáradozását, melyet az értekezlet előkészítése és összehívása közben kifejtett. — Balogh Ferencz nagyhatású remek felköszöntőben mutatott rá a magyar protestáns egyház erejére, melyet a hatalom nyomása századokon át nem törhetett meg, s mely a szabadság duzzadó szelére bátran bízhatja vitorlás hajóját. Majd dr. Várady Zsigmond nagyváradi ügyvéd vonta magára a közfigyelmet, a protestánsizmussal egybeforrva levő igazság erejéről beszélve a teljes meggyőződés biztos hangján, nemes hévvel és a szent ügy iránti buzgó lelkesedéssel és poharát a szent igazság szolgálatában álló protestáns lelkészi kar jólétéért ürité. Lukács Ödön a protestáns egyházért lelkesülő és annak ügyét ez értekezleten való megjelenés által is elősegíteni törekvő világi férfiakat köszöntötte fel. Csák Máté Balogh Ferencz theologiai tanár érdemeit méltányolta, és hangzott még több felköszöntő is, melyek mindannyi megnyilatkozásai valának az értekezlet sikerébe vetett reménynek s a szeretet és egyetértés erősödését elősegítő ismerkedés feletti örömeinek. A társaság az éjféle órákban oszlott szét.

A nagytemplomi istenítisztelet.

Október 31. napján délelőtti kilencz órakor a debreczeni ev. ref. egyház összes harangjainak harsány érczhangjai hívták közös imádságra, épülésre és erősödésre a hívőket a nagytemplomba. Minden hely, minden tér megtelt hallgatósággal. A felsőbb leányiskola növendékei s a kollégium összes tanulósa tanáraik kíséretében jelentek meg. A nő-közönség számára szóló ülőhelyek közül egy sem maradt üresen. A férfiak ellepték az állóhelyeket, zsúfolásig megtöltötték a padokat és évtizedek óta annyi palástos lelkipásztort nem fogadott a nagytemplom egyszerre falai között, mint most. A vidék és a helybeli egyház buzgósága, érdeklődése egymást ölelve erősödött, fokozódott. A jelenvolt rengeteg egyházi és polgári állású egyének közül a következők-

nek neveit sikerült feljegyeznünk: Az összes lelkészekből kísérvé ott volt egyházkerületünk tisztos Árona, fő-tiszteletű Kiss Áron püspök úr, továbbá gróf Degenfeld József, Tóth Sámuel hittanár, Lukács Ödön esperes, Némethy Lajos, Kovács Ferencz kir. tanácsos, Balogh Ferencz hittanár, Szabó János esperes, Gergely Károly, Nagy István esperes, Gulyás Lajos, Garzó Gyula, Szeremlei Sámuel, Szeremlei József esperes, Soltész László, Soltész János, Széll Kálmán esperes, Rázsó Gyula, Széll Farkas, Simonffy Imre, Ábrahám László, Soltész Farkas, Lengyel Imre, Kiss Albert, Kiss Elek tanácsbíró, dr. Fazekas Imre egyh. m. ügyész, Szigeti Elek, Zoványi Jenő, Szabó Károly esperes, Benkő Lajos, Márk Endre, K. Tóth Kálmán, Dicsőfi József, Sütő Kálmán esperes, dr. Mezőssy Béla, Uray József, Zih Sándor, Rácz Kálmán, K. Tóth Sámuel, Báthori István, Béltéki Lajos, Bessenyei Imre, Papolczi Zoltán, Csóó Zsigmond, Zámori Béla, Várady Gyula, Bakcsy Gyula, Körössy Sándor, Kallós Tivadar, Pokoly József, Kovács Károly, Nagy Elek, b. Bányai László, Lovas Dániel, Nagymáthé Albert, Marton Gyula, Korócz József, Bakos Pál, Sulyok István, Takács Ferencz, Nagy Sámuel, dr. Imre József, Juhász Mihály, Szele György, Révész Mihály, Miskolczi László, Vértesi Mór, Beőr János, Szűcs László, Bányai László, Szatmári Sándor, Marjai Péter, Végh József, Kovács Zsigmond, Török Imre, Szabó Sándor, Hajdu Zsigmond, Nagy Elek, Oláh Antal, Biki Ferencz, Kocsis József, Holkó József, Dávid Gyula, Rigó Lajos, Szemes László, Szűcs Gábor, Miskolczi László, Elek István, Szabó László, Harsányi Sándor, Szabó Sándor, Bészler Imre, Varga Bálint, Sipos Imre, Bagdi János, Szabó Lajos, Nagy Dániel V.-Pécsről, Koncz János, Tóth Béla, Király Antal, Szöllősi Pál, Biki Károly, Kölesey Zsigmond, Tariska Lajos, Jászter József, Mizsák Péter, Sütő Miklós, Bartha József, Bereczki János, Pap Károly, Mészáros Sándor, Molnár Sándor, Bánóczy Endre, Varga Pál gondnok, Janka Gyula, Sütő István, Szentimrey József, Szabó András, Darcsi Miklós, Botos Sándor, Bereczki József, Zsiros Sándor, Simon Andor, Vígvári Mihály, Bugyi Sándor, Vadai Ferencz, Bagi János, Takács Gyula, Szabó József, Lator János, Simon Károly, Rácz István, dr. Kovács Sándor, dr. Bacsoni Lajos, dr. Erdős József, dr. Várady Zsigmond, Csák Máté, Bugyi Sándor, Józsa Gábor, Sass Béla theol. tanár, Csiky Lajos, Görömbei Péter, Ujfalussy Béla, Elek Lajos, Györy Lajos, Györy Elek, Orosz István, Nagy Sándor Ágyáról, Nagy Sándor Váncsodról, Unghváry Gyula, dr. Öreg János, Géresi Kálmán, Joó István, Eötvös Károly Lajos, S. Szabó József, Kiss Bertalan, F. Varga Lajos, Kovács Lajos tanár, Dóczy Imre, dr. Gulyás István, Karai Sándor, dr. Nagy Zsigmond, dr. Varga Bálint, Nagy Dániel, Eröss Lajos, Vadon Miklós, Szemes László, Rózsa Sándor és többen.

A LXII. Zsoltár 1., 4., 5. versének együttes közérdeklése s a főiskolai kántus által előzőleg kifogástalan szabatosággal előadott műének elhangzása után *Dicsőfi József*, a debreczeni ev. ref. egyház tudós lelkipásztora lépett a szószékre s Mát. ev. 13. r. 51. 52. versei alapján, folytonosan fokozódó élénk figyelem mellett remek kidolgozásu, mélységes hitelveket megvilágító, korszerű kérdéseket megkapóan érintő, eszmedus és hatásos szónoki beszédet tartott. Az egybesereglett nagyszámú lelkipásztorokra való tekintettel, olyan hangon beszélt, mint egy az atyafiak, a munkatársak, a testvérek közül. Miért is közvetlenül hozzájuk fordulva, fejtegette a lelkipásztori tisztség alapkérdését, melynél található és korszerűbb témát keresve se találhattunk volna erre az alkalomra.

Vessük föl ezt a kérdést, — úgy mond — épen ma, prot. egyházunk születése ünnepén: *kik vagyunk mi prot. lelkipásztorok?* Előbb negative azt feleli rá, hogy nem pusztán tudósok, nem klérus, de nem is a „gyülekezet szolgálói” vagyunk; s aztán pozitíve, hogy mi az embert szerető Isten szolgái és az Isten által szeretett emberek gyülekezeteinek magas rendeltetésű s emberszeretetre kötelezett hivatalnokai, tehát Isten gyermekeinek tanító-testvérei vagyunk, a kiknek *hívata*, a szent leczke szerint, a *megértésen alapuló meggyőződés*. És mert a meggyőződést magunknak kell kiküzdenünk, kötelességünk a *folytonos és mélyreható tanulmányozás*, hogy másokat is meggyőzhessünk! S viszont, mert az Ildvezítő minden szolgájától megkérdezi: „megértettétek-e?": szeretetteljes *türelemmel* kell viseltetnünk a más *alapos* meggyőződése iránt is s egyszers mind a magunkéhoz igaz hűséggel ragaszkodnunk, nem pedig holmi lágymeleg latitudinarianus újkori profétaságot szenvednünk. Majd áttér a prot. lelkipásztorok *szak-tudományára*, mely, a szent leczke szerint, *az Isten országa*. S kimondja, hogy az írásokat nekünk is tanulmányoznunk kell, de nem betűikért, hanem hogy általuk beleéljük magunkat, *legjobb meggyőződésünk szerint*, az Isten országába s ez úton elvezessünk ez országba másokat is. Kimutatja, hogy Isten országából tekintve a keresztyénség minden igazsága (hitelve) meggyőződést kelt, minden erőszakolt és nyakatekert okoskodás és bizonyítgatás nélkül, s hogy ez országban terjesztve elő, a keresztyénség megnevesítő élet és nem holt, legfőleg ész-csiklandoztató igazságok, vagy mysztikus sziv-óhajok halmaza. S végre szól e *tudományunk tanításáról* s hangsúlyozza, hogy Isten országát nem szabad elszakasztanunk e földi élettől, sőt inkább ez ország *új* igazságai tanításánál mindig tekintettel kell lennünk ez élet *ó*, ősi viszonyaira, törvényeire s fogyatkozásaira, — előmutatván, hasonlóan a szent leczke gazda-emberéhez, *újat és ót*. — Beszéde záradékában rámutat arra, hogy mi prot. lelkipásztorok így igyekeztünk tanítani Isten országát eleddig mindig s hogy napjainkban is össze tudjuk egyeztetni a változhatlan isteni igazságokat a józan emberi haladás időről-időre módosuló következményeivel. Azonban felhossa őszinte lelke nehány aggodalmát is a most föganatba vett reformokkal szemben; de csak azért, hogy nagy körültekintésre, hivatali buzgóságra és szeretetteljes összetartásra figyelmeztessen.

Az itt alig halvány vázlatban, csakis az első hallás után rövideden érintett beszéd általában mindenkinek juttatott gondolkozási anyagot, s a ki hallotta, minden október 31. napján vissza fog rá gondolni. A kántus éneke s a XC. Zsoltár 9. versének együttes elzengése zárta be a lélekemelő, hitszilárdító, evangyéliomi református istenitiszteleket.

Az alakuló közgyűlés.

A nagytemplomban tartott ünnepi istenitisztelek áldásos és hiterősítő hatása alatt a névszerint fentebb elcsorolt férfiak a főiskolai díszterembe vonultak, a hol pontban tizenegy órakor *Lukács Ódön* felsőszabolcsi ev. ref. esperes, mint az előkészítő bizottság elnöke, helyeslésekkel kísért, korszerű, magvas, erőteljes és lelkes alkalmi beszéddel nyitotta meg a gyűlést. Beszédében — melyet Lapunk mostani számában legelől közlünk — indokolja, hogy ezen alakuló gyűlés ily soká huzódásának oka részint az, mert a budapesti kath. nagygyűléssel ellentétes gyűlést tartani nem akartunk, részint az, hogy be kellett várnai az egyházpolitikai

törvényjavaslatok sorsát. Majd vázolja, hogy e mai nap mint a reformatio évfordulója különösen miért alkalmas az egyházi értekezlet megalakulására. Alakulásra szükség van, szükségessé teszi az egyházi életbe mindinkább becsúsztott közöny, a minek okai: 1., a protestáns eszmék erejébe vetett tulságos bizalom, 2., a tulságos egyházi adók, 3., az egyházi élet vezetésére hivatottak buzgalmának meglazulása. Ezek folytán felhívja a gyűlés figyelmét a mélyebbre ható belmisszióra, az egyház anyagi gondoskodására, különösen az újabb egyháztársadalmi viszonyok követelte éberebb lelki gondozásra. „Mi nem óhajtottuk a vallási gyűlölködést — mondja — de nem is félhetünk tőle.” Nem támadunk, de védelmi fegyverünket, az evangyéliom örök igazságait fel kell vennünk s ezeket ápoló kezekre kell bízunk.

Ezzel lelkesítő szavakkal megnyitva a gyűlést, bejelenti azokat, a kik bejelentették elmaradásukat, de kimondták, hogy a hozott határozatoknak aláírnak.

Elnök a tárgysorozat felvétele előtt méltó elismerés hangján emlékezik meg a mai templomi ünnepély kiváló szónokának *Dicsőfi József* debreczeni lelkipásztornak beszédéről s indítványozza, hogy a közgyűlés jkvében fejezze ki iránta elismerő s méltányló köszönetét. Ugy ez, mint az az indítványa, hogy a debreczeni ev. ref. egyház iránt a szives látásért hála fejeztessék ki — elfogadtattott.

Ezután első pontul tárgyalás alá került *az alapszabálytervezet*, melyet *Görömbei Péter*, mint az előre kiküldött bizottság előadója referált, ismertetvén az egyházi értekezletek történetét, a mint azt külön cikkben most közöljük is.

Miután a közgyűlés az alapszabálytervezetet általános tárgyalás alapjául elfogadta, az 1. §-nál felszólalt Zoványi Jenő, a ki szerint ugyanis sok van mondva a czélok közt s egyszerűen az egyháztársadalmi élet ápolása hagyassék meg czim gyanánt.

Szeremley Sámuel pótló indítványt ad be. Balogh Ferencz egy választmányra óhajtja bizni az egész tervezet megkésztését. Ilyen értelemben szólal fel ismétlen Ferenczy Gyula s e szerint kimondatik, hogy a most megállapítandó alapszabály véglegesen csak a választmány munkálkodása után állapítatik meg a jövő gyűlésen. Gulyás Lajos az evangyéliomi hitnek, Garzó Gyula a belmisszióknak czélul kijelölését kívánja kimondatni. Indítványaik elfogadtattak. E ponthoz még hozzászóltott Kíss Bertalan szamoskéri és F. Varga Lajos majtisi lelkipásztor is, mely után az 1. § így állapított meg: 1. Az egyházi értekezlet czélja. Czélja az értekezletnek az evangyéliomi világosság, krisztusi szeretet, keresztyéni életközösség terjesztése; a lelkiismeret-szabadság, vallásos buzgóság, protestáns belmisszió, hitélet s az ennek ébresztésére szükséges áldozatkészség fejlesztése, fokozása és erősítése, az egyháztársadalmi élet felvirágoztatása.

A 2. pont Széll Kálmán indítványára így állapított meg: 2. Az egyházi értekezlet eszközei. A fent kitézött czél elérése végett évenként az értekezlet közgyűléseket tart. A közgyűlések isteni tisztelettel, felelősségekkel, szabad előadásokkal összekötve tartatnak. Az értekezlet egyik fontos eszköze a sajtó; evangyéliomi világosságot terjesztő iratok kiadása és meleg támogatása.

A 3. p. Széll K. azon indítványával fogadtattott el, hogy az egyházkerületi, egyházmegyei és egyházközségi értekezletek szerves kapcsolatba hozására a választmány figyelme felhívassék. E szerint a 3. pont ez: 3. Az egyházi értekezlet tagjai. Az értekezlet tagjai lehetnek az ev. ref. egyház mindazon férfi és nő tagjai, kik az

egyesület célját előmozdítani óhajtják, neveiket az elnökségnél bejelentik s a tagsági díjat lefizetik. A tagok lehetnek: a) Alapítók, kik az egyesület pénztárába legalább száz koronát befizetnek, vagy az összegről az elnökséghez alapító levelet adnak be. b) Rendes tagok, kik évenként 2 korona tagsági díjat fizetnek.

A 4. pont Gulyás Lajos felszólalására ekként fogadtatott el: 4. A tagok jogai. Minden alapító és rendes tag az értekezlet közgyűlésén szólási és szavazati joggal bír.

Az 5. p. így módosított: 5. A tagok kötelességei. Minden tag köteles az egyesület célját és érdekeit tehetsége szerint előmozdítani.

A 6. pontnál kimondatott, hogy minden hivatalnok 3 évre választassék, és pedig az egyházi és világi elem egyenlő részvételével legyen: 6. Az értekezlet tisztviselői. Két elnök, egy egyházi és egy világi; két alelnök; 4 jegyző, 2 egyházi, 2 világi; egy pénztárnok, kiket a közgyűlés szótöbbséggel választ.

A 7. p. megállapított szövege ez: 7. Elnök tiszte. Az elnök, vagy akadályoztatása esetén az alelnök hívja össze a közgyűlést, évenként egyszer, rendkívüli esetekben többször is. A közgyűlésre felolvasókat, előadót és prédikátort kér fel. A gyűléseken elnököl, s azon kívül az egyesületet képviseli s annak ügyeit a jövő gyűlésig vezeti. Elnökséget, gátoltatása esetén az alelnök helyettesíti.

A 8—10. pontok így fogalmaztattak: 8. Jegyzők tiszte. A jegyzők a közgyűlések jegyzőkönyveit vezetik. 9. Pénztárnok tiszte. Pénztárnok az egyesület pénzeiről pontos számadást vezet, évenként a közgyűlés által kiküldendő számvizsgáló bizottság elé bevétel- és kiadásról okmányokkal felszerelt számadást terjeszt. Kiadást csak elnöki utalványra tehet. 10. Egyházi értekezletek viszonya. A kerületi értekezlet, az egyházmegyékben és egyházközösségekben alakítandó egyházi értekezletekkel szerves kapcsolatba hozandó.

11. pontul bejön: Az értekezlet állandó választmányt alakít $\frac{1}{3}$ részben nők, $\frac{1}{3}$ részben világi és $\frac{1}{3}$ részben egyházi tagokból. Száma: 54.

A 12. p. záradék meghagyatott.

Az *alapszabályzat megállapítása* után a közgyűlés megválasztotta a *tisztikart* ekképen: Elnökök Lukács Ödön esperes és Kovács Ferencz kir. tanácsos, békésbányai egyházmegyei világi tanácsbíró. — Alelnökök: Balogh Ferencz theol. akad. professor és Simonffy Imre kir. tanácsos, polgármester, a debreczeni egyház főgondnoka. Jegyzők egyházi részről: Görömbei Péter n.-kállói és Biki Károly györteleki lelkészek; világi részről Ujfalussy Béla nagybirtokos és dr. Bacsoni Lajos jogakad. professor. Pénztáros Zsigmond Sándor hajdu-szoboszlói lelkész.

A *női választmány* tagjaiul közfelkiáltással a következő buzgó és lelkes nők választottak:

Tisza Kálmánné, Hegyi Mihályné (Debreczen), Kiss Áronné (Debreczen), Ujfalussy Sándorné, br. Podmaniczky Gézané, özv. Révész Bálintné (Debreczen), gróf Ráday Gedeonné, Gencsy Albertné, gr. Dégenfeld Gusztávné, herczeg Odeschalchy Gyuláné, gróf Károlyi Tiborné, özv. Szabó Lajosné (Debreczen), Kovács Ferenczné, Bay Ilona (Debreczen), Ritoók Zsigmondné, özv. Veress Lászlóné, Vályi Jánosné, Simonffy Imréné (Debreczen), Medve Kálmánné (Debreczen), gróf Vay Ádamné.

A választmány *világi* tagjai:

Márk Endre (Debreczen), Széll Farkas (Debreczen), gróf Degenfeld József (Debreczen), Rásó Gyula (Debreczen), Dr. Hajnal István, Vályi János, Dr. Imre József,

Ármós Bálint (Debreczen), Dr. Farkas Antal, Horthy István, Ritoók Zsigmond, Thaly Kálmán, Tisza Kálmán, Dr. Kovács Sándor (Debreczen), Dr. Váradi Zsigmond, Urai Imre, Izsáák Dezső, Szőlőssy Antal, Ujfalussy Sándor, György Endre.

Lelkészek közül a választmány tagjai lettek:

Kiss Áron (Debreczen), Szabó János, Szeremley József, Szeremley Sámuel, Széll Kálmán, Garzó Gyula, Nagy István, Soltész János, Soltész László, Joó István (Debreczen), Kiss Albert (Debreczen), K. Tóth Kálmán (Debreczen), Szabó Károly, Sütő Kálmán, Tóth Sámuel (Debreczen), Némethy Lajos (Debreczen), Dávidházy János, Szarka Boldizsár, Dicsőfi József (Debreczen), Csiky Lajos (Debreczen.)

Közebéd.

Az összes vidéki, egyházi és polgári állásu hit-sorsosokat, a debreczeni ev. ref. egyház részesítette szíves vendéglátásban. Elismerő méltánylás illeti meg tehát helyi egyházunk presbitériumát, lelkési karát és elnökségét, hogy a hittestvéri összetartozás és a magyar szív nemes érzése kifejezéséül, rendezte azt a szeretet-vendégséget, melyen az „Angol királynő“ szállodának éttermében legalább is kétszáz férfi vett részt. A két órákor kezdődött közebéd a legkellemesebb hangulat mellett folyt le s élénkítették a kedélyt a pohárköszöntők is, melyek közül az első főtiszt. Kiss Áron püspök ur mondotta a királyi Felségre. A közönség állva hallgatta végig s háromszorosan megélt a királyt.

Nagy hatást keltett *Könyves Tóth Kálmán* debreczeni lelkész üdvözlő pohárköszöntője, melyet a következőkben közlünk:

*Ős városunk falai közt megáldva
Köszönt e dal, te hű pásztorsereg,
Ki törni kész, de nem lesz szolgál, gyáva.
Kővár ad ez, ha dulna fergeteg.
Figyelmeztél a kor intő szavára,
Mídon szívedre tette jobb kezét.
Stondból idegen jog kizárva,
Nem félheted a közelgő veszélyt.*

*Veszélyt? mit álmodol! ha szent az eszme,
Nyomán derült hajnal bibora leng.
Ki ezt nem látja meg: vak éjbe veszve,
Jövője nincs, s nem érti a jelent.
E nagy napon a bátor szerzetesnek.
Ajakáról zugott a harsona,
A „hét halom“ urai összesznek,
Romok között huhog a bábona!*

*Uj élet sarja kél ledől romokon,
Az eltiport jogok élnek megint;
Tudomány, Hit egymást öelve rokon,
A lelki nap sugárt e földre hint.
Szabad a szó s a lelkiösmeretnek
Véres bilincse eltörik s le hull,
Nem ég máglyák tüzeben az eretnek,
Elszáll a barna füst . . . a nap kigyul!*

*Örüljete, ha az eszmék hatalma
Ledönti az avult börtönfalat.
Ne véld, hogy az erő onnan kihalna,
Hol az „Ige“ uj utakon halad.
Figyelj hiven a mult történetére:
A szabadság „élő vizet“ fakaszt,
S hová lehelve üde ajka ére:
Kövekből is rózsát hoz a tavasz!*

*Ne féltsd atyáink szent hitét! Előre!
Munkára föl! fogjunk testvérkezet!
Legyen ki-ki egyháza lelkes öre:
Az új idő új életre vezet.
Ha ég a luzgalom s tüze világít
Fénysugárral a pásztorok előtt:
Góliáthot legyőz a gyöngye Dávid,
Zendül a kürt s Jerikó is ledől!*

*Vigyázzatok! ki ma tétlen heverne,
A tespedő halottan elmerül,
„Szabad egyház“ korunk igénye s elve,
Válaszszuk ezt mi is új czimerül.
S ha munka lelkesít, ha izmod aczél,
A küzdelem akármilyen nehéz:
Jutalmadul elérve látod a czélt.
Te és néped Sion hegyére érsz!*

Lelkes felköszöntőket mondtak Kiss Áron püspök az egyházi értekezlet elnökeire, kiknek nevében Kovács Ferencz kir. tanácsos válaszképen püspök ur egészségéért emelt poharat. Lukács Ödön esperes gróf Degenfeld József főispánt; Sipos Imre belényesi lelkész dr. Bacsoni Lajost és az ünnepi szónokot Dicsőfi Józsefet; Benkő Lajos nánási lelkész Balogh Ferencz és Simontfy Imre értekezleti alelnököket; Szabó Károly esperes a vendégszerető debreczeni presbitériumot; Nagy Sándor ágyai lelkész a női választmány tagjait; Kiss Áron püspök Szabó János esperest és esperestársait éltette, viszont Szabó János nagy tetszéstől kísérve a testvériség és összetartás szellemének királyi ország-lását kívánva, ez eszme diadaláért; Soltész János ombodi lelkész az ifjabb lelkészi nemzedék boldogságáért üritettek pohárt.

Ez alkalomból felolvastattak az értekezletet üdvözlő távsürgönyök. A dunamelléki egyházkerület egyházi értekezlete nevében Szilassy Aladár; az erdélyrészi lelkészi értekezlet részéről Szász Gerő elnökök, továbbá Madarász Imre karczagi lelkész és az „Órálló“ szerkesztősége küldöttek testvéri üdvözlöt. Viszont a tiszántúli értekezlet a következő sürgönyöket tette fel:

Szász Károly püspök urnak

Budapest.

A Debreczenben szép sikerrel megalakult egyházi értekezlet, a reformáció emléknapiján testvéri kézfogást küldt el áldást kér munkájokra. Lukács Ödön, elnök.

Szász Gerő kerületi értekezleti elnök

Kolozsvárt.

Üdvözlöt a fényes sikerrel megalakult egyházi értekezlet nevében a reformáció évforduló napján Debreczenből. Lukács Ödön, elnök.

Papp Gábor ev. ref. püspök urnak

Komárom.

Testvéri üdvözlöt Debreczenből a kerületi egyházi értekezlet megalakulása és a reformáció évfordulója alkalmából, az értekezlet nevében: Lukács Ödön, elnök.

Értekezések és indítványok.

A délutáni közgyűlés Lukács Ödön és Kovács Ferencz elnökök vezetése alatt, élénk részvétellel és kitaró érdeklődéssel folyt 4 órától esteli 8 óráig.

Az értekezések sorát *Biki Károly* győrteleki lelkész kezdte meg, szólván a protestáns egyházi sajtóról olyan értelemben és irányban, a mint azt tisztelt olvasóink Lapunk jelen számában az 551. és 552. oldalon olvashatják. Az ezuttal egész terjedelemben való közlés felment bennünket a kivonatozás alól s csakis azt

jegyezzük meg, hogy a tárgyáért buzgó értekezőnek javaslatát, Széll Kálmán, Zoványi Jenő és dr. Imre József hozzászólásai után kiadták a választmány azzal a megbizással, hogy ez, az ügyet előkészítve, a jövő értekezleti közgyűlés elé tegyen előterjesztést.

Csiky Lajos theol. akad. professor igen időszerű és minden tekintetben az ő szakkörébe vágó kérdés taglalásával s előterjesztésével foglalkozott. Előadása egész tanulmány, melynek első fele részét ezennel, a jelenlegi számban közrebocsátjuk és arra a lelképásztorok figyelmét felhívjuk. A munkálat második felében sikerült csoportosításban feltüntetni azokat az utakat, módokat, melyeken a lelkészi szolgálat, a belmissiói tevékenység, a lelki gondozás bel- és külterjesebbé s azokat az eszközöket, a melyek alkalmazásával mindez elérhetővé válhatnék. A lelkészeknek sok eszköz áll rendelkezésükre, hogy az új viszonyok között is diadalmasan megállhassanak. Tanult és hitben erős lelkészekre van szükség. Legyenek bátrak a hitvallás fejtegetésében s predikációik irányát a kor és emberek szükségletei szerint változtassák. De híveikkel ne csak a szószékből törődjenek, éber gondoskodásukat terjesszék ki az iskolai, főként a vallásos oktatásra; ismerjék gyülekezetök minden egyes tagját, vegyenek részt azok örömeiben, bánatában; álljanak élére minden jótékony intézménynek s ne kicsinyeljék híveik anyagi boldogulásának elősegítését se. Szóval: Orando et laborando! — Az általa tett három rendbeli javaslat a következő:

1. Tegyen Értekezletünk lépéseket a tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlésénél, hogy ez szólítsa munkára az egyházszertartási teendőink egyöntetű átdolgozására általa már régebben kinevezett küldöttséget és dolgozza át az új házassági törvény életbe lépésének idejére esketési teljes ágeudánkat.

2. Indítson mozgalmat értekezletünk a polgári házasság életbe lépésével szükségesnek mutatkozó változtatások megtételére s hívja fel erre a konvent figyelmét.

3. Tegye tanácskozás tárgyává Értekezletünk, hogy mely belmissiói munkák azok, melyeket magyar református egyházunk lelkészeinek, munkájok sikerének minél nagyobb mértékben biztosítására, egyházunk tagjai egyháziasságának emelésére, legczélszerűbben felfogniok, támogatniok lehetne. Tűzessék ki ezen tárgy megvitatása a jövő évi értekezlet teendői közé.

E javaslatokat a fenti szövegezésben a közgyűlés magáévá tette s az értekezőt lelkes éljenzésekkel honorálta.

Épen ilyen szerencsés és meleg rokonszenvenvel üdvözölt értekező volt *Ferenczy Gyula* krassói lelkész, a ki a ref. egyház anyagi ügyeiről és az egyházfentartási alapokról értekezett, az idő előhaladása miatt csak szabad előadásban, de a mely az ő alapos tárgyismertéről, ügybuzgóságáról, sok lelképásztori tapasztalatáról és szabatos előadási tehetségéről tanuskodott. Elsőben is rámutatott köztudomású szegénységünkre. Ismertette az ide vonatkozó adatokat, melynek szomorú eredménye lesz, hogy kis egyházaink nem fognak kapni papot. 65 a theológiát végzettek száma, ezekkel szemben évenként 50 lelkészi hely vár betöltésre, ezenkívül 40 a kápláni állomás, a mindig szaporodó vallástanárságok és a tanári pálya nyeli el a végzett hittanhallgatókat. Ma már beállott a lelkészi hiány. Ez évről-évre nő s ha nyommasztó anyagi viszonyainkon segíteni nem tudunk és behivataltokaink fizetését emelni nem fogjuk, egy szellemi tönk szélére jutunk.

Ezért elodázhatatlan anyagi viszonyaink korszerű rendezése. Erre nézve előadó elsőben az egyházak pén-

zeinek központosított kezelését és a szükségleteknek szövetkezetszerű beszerzését ajánlja. Másod sorban pedig az egyházi adózásnak egyöntetű rendezését sürgeti. Kimutatja, hogy a személyes adó alapján 400,000 frtra számíthatni, ezzel szemben a birtokra 312,000 forint háramlana. Ez utóbbi összegben a hívek által teljesített pénz-, termény-fizetések és szolgálmányok is benne foglaltatnának.

Nagy érdekűvé tette előadását a tárgyon kívül azon körülmény, hogy a Jelentő ivek alapján végrehajtott legújabb statisztikai kimutatásoknak is utána járt s azokat teljes mértékben felhasználta. Ez adatokat később mi is közre fogjuk adni.

Határozati javaslatát az értekezlet az egyházak anyagi ügyeinek korszerű rendezésére és a behivatalnoki fizetések emelésére nézve azon hozzáadással tette magáévá, hogy e tárgy munkálatát teljes egészében is közzé tegye.

Előre is jelenthetjük, hogy az előadónak — ki különben is munkatársunk — nagyérdemű munkálata lapunkban fog megjelenni.

Ehhez a kérdéshez igen meleg hangon és pártolólággal szólott hozzá Széll Kálmán esperes, Marjai Péter nagylétei és Gergely Károly nagybányai lelkészek, kik megható előadásaikkal kiválóan felkeltették a figyelmet és közérdeklődést e rendkívüli fontosságú egyháztársadalmi kérdés iránt, melynek megoldása legsürgősebb teendőink elseje lesz a legközelebbi jövőben.

Az értekezleti közgyűlés bezárása.

A perczig sem lankadó ügybuzgóság legfényesebb tanúságának tekinthető az a körülmény, hogy a gyűlés vége felé körözött tagsági aláírási iven hamarjában majdnem másfélszázán jegyezték alá neveiket. Ez természetesen csak kezdet; a taggyűjtés ezután fog nagyobb arányokban megindulni. Az elsők közt is elsők voltak ezúttal is, mint *alapító tagok*: Kovács Ferencz kir. tanácsos, elnök, gróf Degenfeld József főispán, és Ujfalussy Béla nagybirtokos, a kik 100—100 koronát tettek le alapító tagsági illeték fejében.

Végezetül Lukács Ödön esperes, elnök hálát adva a jóságos Istennek megsegítő kegyelméért s esedezve az ő erősítő, bátorító, munkás Szentlelkének továbbra is vezérlő kegyelméért s buzdítva az Ur Jézus evangéliomának szellemében való állhatatos keresztyéni hitre, szeretetre: — a szebb jövőbe vetett szilárd reménységgel zárta be a közgyűlést, melynek tagjai, az alakulásnak eme nem is képzelt áldásos sikere elérésében annyit fáradozott elnök éltetésével s testvéri üdvözléssel távoztak el az Alma Mater falai közül.

Mi pedig azt mondjuk még: A mi egyedüli bölcs Istenünknek, Megtartónknak a mi Urunk Jézus Krisztus által, legyen dicsőség, nagyság, erő és hatalom örökkön örökké!

Könyvismertetés.

Assisi Ss. Ferencz élete Sabatier Páltól.

Francia czíme „Vie de S. François d' Assise“ 4-ik kiadás. Paris, 1894. 8r. CXXVI. 418. Ára 7 fr. 50 c. már megjelent a 7-ik kiadás is, sőt az angol fordítás is Houghton S. L. által Londonban, 1894.

A rendkívüli szép és tanuságos bevezetés 30 lapra terjed. Rajzolja a középkor legmozgalmasabb, ifjúi tevékenységgel dúsz pontját a XIII. század első pár évtizedét, mikor a költészet, ábránd, tüzes lelkesedés, nemeskeblűség és merészség tavaszias szelleje alkotólag fuvalt. A vallásos

érzelem a túlhatalmú és nyomasztó papság köréből kiragadva, népies alakot öltött és világi férfiak körében tenyészett, az a szentek és eretnekek százada volt, noha az egyház hatalma délpontján, de egyúttal a legfenyegettebb helyzetbe jutott volt. A vallásos forradalom pezsdülésnek indult s az egyetemes papság és egyéni lelkiismeret szép képe csillogott fel, míg nem a pápaság délibábra enyészett azokat. A forrpont volt déli Olaszország, ott kelt fel a szegénység apostola Ferencz, s mikor a római udvar mindennel akart bírni, ellentétül hirdette a semmivel bírás hatalmát. A félrehúzó zárda léttel ellentétben hangoztatta ő, hogy valóban csak akkor szabadítja fel magát az ember, ha másokat szabadít meg; ő ment a betegek, elfeledtek és megvetettek után azok megmentésére.

Szerző meglátogatta Assiset Junius közepén, éjjel érkezék, a régi basilika (templom) éjjel is nyitva áll, helyszínen szemlélt és tanult át mindent. E korról nehéz tárgyilagossággal történetet írni, mert a szegény eretnekeket nemcsak elbörtönözték, megégették, de elhamvaszták és megsemmisítették könyveiket is, s mindazt mi rólok beszélt. Keresni kellett a forrásokat, felkutatta hosszú hónapokon át az olasz félsziget könyvtárait, régiséggyűjteményeit, különösen Assise levéltárát, s a ma létező Ferenczrendű zárdák rejtekeit, a régi barlangokat, s a felhalmozott „forrásokról bírálati tanulmányt“ szerkesztett, mely a munka 2-ik részét foglalja el 85 lap terjedelemben. E tanulmányt öt szakaszba foglalja a) Assisi Ferencz munkái, b) életrajzai, c) diplomáciai adatok, d) a szerzetrend krónika-írói és e) a rend külföldi történet-írói. Ennyi forrás és adat még nem állt rendelkezésére egyetlen írónak sem, ki e tárggyal foglalkozott. Be van bizonyítva, hogy Assisi Ferencz életiratainak leglényegesebb alkat-elemei elpusztítottak, részint egészen megmászott alakban hagyták az utókorra. Renan 1884-ben írván meg Assisi rajzát, nem tudta, hogy a napról szóló ének megvolna eredeti olaszban, Sabatier közli az eredeti olasz szöveget az assisi kézirat után, két becses pót versszakát is.

Ferencz munkái 1623, 1641 és újabban Párisban 1880 és ugyanazon évben Florenczben jelentek meg. Ez az első forrás. De munkáiból több elveszett, p. o. az első szabály, több levele. Az assisi zárda (Sacro Convento) kézirat gyűjteménye XI fontos iratját őrizte meg Ferencznek, de másolatokban, így későbbi gyűjtemény lévén, későbbi nyomokat hordanak magukon, magának a híres *portiuunculának* se levéltára, se könyvtára nem volt, az csak 6 láb hosszú kápolna volt, néhány kunyhóval környezve. Mikor 10 éves volt a rend, még nem vala más könyve, mint egy új szövetség.

Az első életrajzot IX. Gergely pápa rendeletére Celano Tamás írta, a ki 1215. lépett a rendbe és szemtanuja volt Ferencz élete folyásának. Ő a pápai befolyás alatt állt. Irta a szent halála után 1228-ban. Leo szerzetes és két társa sokkal hívebben rajzolta 1246. az alapító eredeti alakját, így a pápa-pártiaknak, az újítóknak nem tetszett, ezért számos csonkításokon ment az át s midőn Bonaventura lett a rend főnöke, elrendelte, hogy minden eredeti életrajz semmisíttessék meg, a Leo művéből csak töredékek mentettek meg, ezek aztán a legbecsesebbek. Két erős párt képződött már ekkorára: a Ferencz eredeti eszméjéhez tapadók és a szabály lágyítók, az új és közép állást foglaló főnök Bonaventura, a narbonnei közgyűlésen 1260-ban megbízott új életrajz szerkesztéssel, ő a compiler és pacificator szerepét vette fel. Mikor műve kész volt, a rend gyűlése azt helybenhagyta és egyúttal minden eddigi életrajzok megsemmisítése kimondatott, mivel

azokból készült az új ügyis, a hivatalos életrajz elég, nála minden csodás, az eredeti alak, a történeti elhomályosul, legendás alakká idomul. Nem folyik el 40 év, s a rend új alakulása és fejlődése, követelése szerint megy elváltoztatáson át a rendalapító egyénisége.

Elősorolvák a diplomáciai okmányok, kivált a pápai irodából keltek; majd a rend krónikásai, Jordanus a Giano rendtag 1221 től kezdve vitte be Németországba a Ferencz-szerzetet, krónikája 1870-ben jelent meg német fordításban Lipszében, ebben érintetik a belső válság fontos mozzanata, mit a pápa-pártiak hallgatással mellőznek. Eccleston Tamás műve az angol földre behatolás történetét adja 1224-től fogva. Clareno üldözés alatt halt el 1339-ben, érdekes műve (Tribulationes), mert oly szemtanúk műveit idézi, melyek elenyésztek, igazi ferenczes szellem fuval benne, méltó keserőséggel kél ki a rosz papok és méltatlan pápák ellen s XVI-ik századba illő szózáttal hangoztatja „Non est potestas contra Christum et contra evangelium“. A legyőzött párt embere levén, új világot vet Ferencz életére is és szükséges kiegészítőül szolgál a győzelmes párt által előidézett állapotokhoz. Ez 1219-en kezd az eredeti szabály megmontását. A „*Fiorelli*“ (virágok) című krónika úgy adja elő a történetet, a mint az a XIV-dik századi nép-képzelemben alakult, de ez nagy becsű, bár a bollandista író nem tartotta méltónak az elolvasásra. A nép jobban megőrizte az első, igazi benyomást, mint a későbbi hivatalos elferdítések, a történeti magvak mindenütt elhintvék itt, érezhető az első üde lehelet e „virágokon“. Nevezetes még Pisai Bertalan híres „*Conformitas*“-a, írta 1390-ben, nyomtatva megjelent Milanóban 1510, életéből 15 évet fordított ennek megírására. Szerző hittanár volt több egyetemen, végül a florenzi iskolában, meghalt 1401-ben. Azon vezéreszmét fejtette ki, hogy Ferencz élete a Jézus életének utánzata vala. Eltűnt okmányokból idéz s azokat magába öleli. A számos krónikások felemlítését és rajzát, a fentebbieken kívül itt mellőzzük. Szerző 126 lapon adott forrás tanulmány után kezd meg A. Ferencz életét, természetesen kezd ifju korán.

Bernardone Péter kelmekereskedő fia volt Ferencz, a mai napig is létező Assise városkában született 1182-ben. Értette az olasz, latin, francia nyelvet, keveset írt, hanem diktált. Részt vett a korabeli ifjak mulatságaiban, honvédelmi szolgálatban, egy évig fogoly is volt a veszített csata után, 22 éves korában nyerte vissza szabadságát. A lantosok éneke hatására katona, hős, lovag akart lenni. Felfegyverzetten el is indult. Mikor beteg lett, visszatért. Betegsége alatt kezdettek vallásos eszmék csillanni fel lelkében. Kerülte a világot, egy sziklabarlangba huzódott egyedül, 3 óranegyed távolságra Assisetől, hirteien szakítani kezdett multjával, melyben pajtásai őt tartották az „ünnepélyek királyának“ és jókedv képviselőjének. S mikor Ferencz nem tartott velök, a „bolondok királyának“ gúnyolták őt. „Szebb hölgyről, gazdagabbról és tisztábbról álmodom én, mint ti“ — felelte nékiek. A hölgy képe alatt a szegénységet értette. Végleg szakított velök, kereste szenvedélylyel a magányt. Csak a szegények maradtak hozzá hívek, kik tömördeken voltak akkor a templom ajtaja körül, példájok után meg akarta ismerni, mit tesz az: semmivel sem bírni!

A XIII. század eleje, 1209, a római egyház mély süllyedést tüntet elő, papság, szerzetesség közmegrovás tárgya lett, az ellenzék — valdensek és katharusok — méltán nagy pártolásra talált, a római egyház ingadozott, ekkorra esik A. Ferencz megtérése és újítása, ez egyszerű lélek visszahódította a nép ezreit a vallás tiszteletére s megmentette a süllyedő római egyházat a hajótöréstől.

Egy mystikus látnok *Joachim* 1195. letelepült Calabriában a 200 méter magas Sila hegyen, mely Flora (virág) jelképes nevet kapott s onnan hirdette a bibliából vett képek után a bekövetkező korszakot, a Lélek uralmát, a szeretet telyes korszakát, melyben szabadság honoland. . . éz virágokat, liliomokat terem. Flórai Joachim meghalt 1203. Az ő látnoki képei és jóslatai mozgatták a tájékozatlan népet, reményt keltettek benne s ez által erejét visszaadták . . . bizonyára A. Ferencz lelkében visszhangot Joachim jós tanai ébresztettek, Joachim rajza, hogy a liliom-korszakot az önkénytes szegénység jellemzendi, az eszményi szerzetes képe, a ki nem bír egyébbel mint egy lyrával, — megalkotta a vezér-gondolatot az assisi „poverello“-ban (szegényke). A világ vágyakozott új gondolat után. A lelkészi mez csak látszólag takart lelkészt, a püspökök egyik jövedelemforrása vala a „collagium“, azon évi adó, mit a pap fizetett, hogy ágyasát megtarthassa.

A. Ferencz az ima által emelkedett az isteni akarati lelki látására (intuitio). A Szent Demjén kisdud kápolnát látogatta, szegény és elhagyott, oltára téglából, a rajta levő feszület, nyílt szemével nem azt látszott kifejezni „én szenvedek“, hanem ezt „jöjjetek hozzám“. Ez egyszerű oltár előtt imádkozott a megtérő, kérvén, hogy semmiben se tehessen mást, mint a mit a megváltó szent akarata kíván. Látományszerűleg érezte lelkében, hogy Jézus elfogadta ajánlatát. Itt kezdődik fordulata, átalakulása. A mi pénze volt, kijövet oda adta a kápolna szegény papjának az oltár-lámpa olajára, majd az eladott árú teljes bevételét. Atyja haragja elől el kelle rejtőznie, mikor szegényen, lelkében átalakulva, előjött, az utcai nép bolondnak kiabálta, körül ugrálta; hallva a gúnyt atyja, rá rohant, s háza egy sötét zúgába dobta. Később anyja szabadította ki, visszament Sz. Demjén kápolnába. A haza érkezett apa elé most bátran lépett: többé nem rendelkezik vele, mondá, mert már Krisztus szolgálatába lépett. Visszaadta apjának mindenét, még önnön ruháját is. A püspök kertésze adott rá ruhát. Az egykori ruhagyógó lovag szegény koldussá vált. Remete ruhában látogatta a legmellőzöttebb betegeket. Eledelét házról-házra kéregette, a Demjén-kápolna lámpájába való olajat is, köveket is, ezeket vállán hordta, hogy a Demjén-kápolnát, mely romban állt, felépíthesse, 1208-ban csakugyan helyreállítá azt. Akkor az Assise külrészein levő kápolnák építésére buzdított. Ezek egyike volt a *Portiuncula*-kápolna, mely ma is áll. Ebben határozta magát apostoli életre, 1209 febr. 24. Másnap el kezdett predikálni, egyszerűen, mint szívéből jött. Saját élete és tette már hatott. Ő az életet cselekvésnek vette, ő magát áldozta mások jólétéért. Ily pap új tünemény volt. Bámulat és utánzás tárgya lett. Nemsokára 3 tanítvány csatlakozott hozzá, a 3-ik volt Egidius (1209. ápril 13.). Központjuk Portiuncula volt. Idejök egy részét a mezőn munkálkodó parasztok kézimunkája segítésére fordították. A papság ellenesei dicsérték az új férfiakat, ezek szegénységét ellenébe helyezték a papok pénz-szerző eljárásának és gazdagságának, a papok visszatetszéssel fogadták e megtért világiakat. Az önkénytes szegénységet szegezték a hivatalos gazdagság ellenébe. Eltűrtek mindent, de az igazi részvét is nyilatkozott mellettök.

Rómában a hatalmas III. Incze pápáskodott „inkább király mint pap, inkább pápa mint szent“. Ferencz szabályát nem erősítette meg véglegesen, de hogy az eretnekek ellen hasznukat vegye, bizonyos feltétellel, hogy főnökük legyen valaki és rendes paptól kapjanak felhatalmazást, engedte meg a missionáruskodást (a középkori igazi belmissio kezdete), a bűnbánat hirdetését, sőt

a tonsurát is fel kellett venni Ferencznek, laikus intézmény helyett papivá kellett átalakulni. Az első szabály elbukott, vele el a szabadság is . . . kezdetét vette a szerzetesi szolgaságba hajtás, különben megvonatik tőlök minden engedély. Ferencz szerette az egyházat, az ellen tenni nem akart. Haza érkezvén társaival, néhány napig a Subasio hegy oldalain, a Rivo Torto patak mentén található természetes barlangokban (Carceri) magányba húzódtak elmélkedni, s mikor IV. Otto császár átvonult Italián, Ferenczék nem mentek bámulatára, egy követet küldtek elé csak, ki figyelmeztette a koronázásra jött uralkodót: mily múlt minden földi dicsőség! Nemsokára a császárt kirekesztette az egyházból III. Incze. Ferencz mindenkiben a lelket nézte, s ez annál becsesebb volt előtte, minél elhagyottabb volt a világtól. A magányból 1211. év elején indultak munkára. Ferencz predikálására szűk volt a hallgatók tömege miatt az engedélyezett templom, a székes templomot kellett felnyitni. Egy iránt megróvta a háború iszonyait, a nép bűneit, a nagyok zabolatlanságát, az egyházat megszégyenítő kapzsiságot. A siker fényes volt. A lelkiismeret feltámadozott. A megtérőtől azonnal tényeket követelt: a gonoszul szerzett vagyon visszaadását, a gyűlöletről lemondást, az ellenséggel kibékülést stb.

Neve még nem volt a bűnbánóknak, mikor olvastatta Ferencz a szabály e pontját: „A testvérek mindenütt, valahol csak vannak hogy szolgáljanak és dolgozzanak, — soha ne tartsák feladatokul magukat mások felé emelni . . . sőt ellenkezőleg ők legyenek mindig mindazok alatt (sint minores), kik a házban vannak” — a szabály e szavából „minores” fogadta el Ferencz a rend nevéül az alázatos, csekélylő szót.

A Rivo-Torzo melletti tartózkodást 1211. hagyták el a testvérek, számuk növekedvén, állandó tartózkodási helyről és saját templomról kelle gondoskodni, kérelmezték is ezt; a Subasio hegyi benczés apát örök időre átengedte nekik épen azon kápolnát, mely „Portiuncula” nevezetű volt s eddig is kedves helyök volt, körötte néhány kunyhót készítettek, élő sövénynyel körülvették s pár nap alatt szervezték az első ferenczes zárdát. 10 évig ez elég volt. E tiz év volt a hősi korszak. Tulajdonképi zárdájok a Portiuncula körül fekvő erdő volt. Ennek árnyai alatt hallgatták a főnök intéseit és imádkoztak. Ma ez erdő nincs meg.

Balogh Ferencz,
hittanár.

(Folyt. köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

— A reformáció emlékűnnepét a debreczeni hittanszaki önképző társulat, a tiszántúli egyházkerületi egyházi értekezletnek október 31-re történt egybehívása indokából, az előző nap délutánján 4 órakor tartotta meg a főiskolai díszteremben, a kollegiumi énekkar közreműködésével. A megállapított program szerint az énekkar szabatos alkalmi éneke után Csiky Lajos theol. akad. professor, ez évi dékán, mint felügyelő tanár az egybeseregelt nagyszámu hallgatót és tanuló ifjúságot üdvözlő és a nagy nap korszakalkotó fontosságára rámutató, sikerült szép beszéddel nyitotta meg az ünnepélyt s ezt követőleg Diószegi Mihály esküdtfelügyelő köztanító hévvel és hatással szavalt egy klasszikusan megírt, hangulat keltő költeményt. Ezután közben az énekkar az „Erős várunk nekünk az Isten . . .!” remek

dallamát adta elő kifogástalan precizitással; a mikor Lencz Géza esküdtfelügyelő s főgymnasiumi segédtanár, dicséretes tanulmányozásról, protestáns lelkületről és értekezési tehetségről tanuskodó felolvasását tartotta meg „Tiz év Debreczen reformálásának történetéből” (1547—1557) cím alatt. Azzal kezdte történeti visszaemlékezéseit, hogy a Gönczi György által Félegyházi Tamás Uj testamentoma elé irt ajánlás szerint (1586.) Bálint után Radán Balázs volt Debreczenen a lelkész. — Ő Dézsinek, a ki a városi jegyzőkönyvekben 1547-ben említett András pappal azonos, kortársa volt, s ez neki ajánlja egyik versét („Világ kezdetitől lött dolgokról.”) — Radánra vonatkozólag az Egyh. és Isk. Lap 1845. évi folyama azt a gyanítást fejezi ki, hogy ő egy és ugyanaz a Czegléd város reformálásának történetében részt vett Balázs pappal. — Ép így feltehető az is, hogy ő már 47 előtt is működött Debreczenben, főleg ha azonosítanók az 1545. novemberben Wittenbergben subscribált Blasius Debreczinus-szal. Debreczeni működésének első szakában az „igének hirdetése” még meg volt tiltva — a mint Dézsi éneklő fentebb említett énekek exhortatórában; Radán maga is panaszkodik egyetlen fenmaradt énekében „az fejedelmek keménységéről” s „a keménységes nagy inségről” és így ebben a korban Debreczenben két lelkészt feltételezni nagyon bajos. De majd vígabb hangokat hallat a Dézsi lantja, 1549-ben Makkabeusról szerzett énekének végén a debreczeni tanácsot is a reform. eszmékhez vonzódnak tünteti fel, sőt 1550-ben reményei annyira fokozódnak, hogy kifejezést ad abbéli bizalmának, hogy a törököket is megtérítheti. E körülmény a helyzet javulását mutatja, és csakugyan egy 1753. okt. 3-án kelt irat szerint 1550-ben a kollégium is reformáltatott. 1551-ben már a vidéken is több gyülekezet lehetett, bizonyítja ezt Gyalui Torda Zsigmondnak 1551. okt. 10-én Melanchtonhoz írott levele, melyben az író említést tesz egy a minap Debreczenben tartott gyűlésről, hol a környéken élő lelkészek, íghirdetők összejöttek s kétrendbeli levelet, a budai basáét és a baranyai lelkészekét felolvasván, többen közülük a török hódoltságba költöztek. — Ezekkel tarthatott a debreczeni iskolamester Dézsi András is. Valószínű, hogy ekkor volt Debreczenben Sztárai. — A reformáció teljessé Martinuzzynak 1551. decz. 17-én Alvinczen történt meggyilkolása után a Kálmáncsehi Sánta Márton lelkészkedése alatt lett. — Kálmáncsehiről, mint „debreczeni plébánosról” először Draskovics György aradi prépost 1552. július havában kelt jelentésében van szó, melynek hangjából kilátszik, hogy még nem régen működhetik itt és hogy kálvini tanokat hirdet. Valószínű tehát, hogy Kálmáncsehi beregszászi és Radán debreczeni lelkészek között a helycsere már az 1552. decz. 1-én tartott beregszászi zsinat előtt megtörtént, a melyen Kálmáncsehi (Hevesi ez idei püspöksége nagyon kétes levén) mint püspök vett részt. Annyit bizonyosnak tart Lencz Géza, hogy Radánt nem sokkal ezután, mint beregszászi lelkészt lötte le egy rajongó barát. Kálmáncsehi pedig ettől kezdve Debreczenben működött. A katolicizmus ezután rohamosan hanyatlott. 1552-ben a ferenczrendiek csapó-utczai háza elhagyatik s leromboltatik, 1554-ben pedig megszűnik az egyház létezni is. Hogy Debreczenben ekkor a kálvinizmust vallotta a nép, bizonyítja az a körülmény, miszerint Kálmáncsehi 1557-ig innen nem távozott el, mert fel sem lehet tenni, hogy ő mint debreczeni lelkész halt legyen meg 1557. októberben, ha, mint Szinnyei állítja, 1556-ban épen kálvinizmusáért elűzetett. Téves tehát mind Hánernek 1554-ről, mind Ember Pálnak 1555-ről hasonló állítása. Kálmán-

csehi Debreczenben működött és pedig, mint ellenségeinek heves túlzásai s reá vonatkozó vádaskodásai mutatják, sikeresen. Ezen években tűnik fel Debreczennek másik lelkésze, Szegedi Lajos is. Kálmáncsehi irodalmi munkásságot is fejtett ki, a mit bizonyít Dávid Ferencznek 1556 jul. 25-én kiadott ily című műve: *Responsum ministrorum ecclesiae Colosvariensis ad scripta varia Martini a Calmancha*; valószínűleg püspök is volt. Ez idő alatt a kollegium hírneve is szépen emelkedett, 1556-ban már valószínűleg vidéki tanulók is voltak benne, 1557-ben pedig a későbbi itteni lelkész, Szegedi N. Gergely volt benne tanár. Azonban Kálmáncsehinek és lelkészársának kálvinizmusát többen nem jó szemmel nézték, ugyanazért 1557 jun. 13-ára ellenük Kolozsvárra zsinatot hívtak egybe. Dávid Ferencz 1557 márcz. 1-ső napján írja a kassai tanácsnak, hogy Kálmáncsehi akkor tájban hozzájuk megérkezett. A zsinatra azonban még sem mehetett el betegsége miatt, minnek következtében őt és társait a túlbuzgó lutheránusok az egyházból kizártnak tekintik s tanaikat kárhoytatják. Szegedi valószínűleg nem tért vissza Debreczenbe, Kálmáncsehihez azonban még 1557 aug. 12-ikéről is, mint debreczeni paphoz írnak a kassaiak. Bezárja e levelezést a debreczeni tanácsnak a Kassa városbeli tanácshoz 1557 decz. 21-én írott levele, melyben tudatják, hogy Kálmáncsehi meghalt, itt el is temették, s helyébe papnak megválasztották Szegedi N. Gergelyt. Kálmáncsehi halálát a krakkói tanulók névsorában neve után álló jegyzés 1557 októberére teszi. Ezekben rövidlezzük tömör vonásokkal a híven rajzolt, vonzó, tanulságos és figyelmet keltő történelmi képet, melynek felmutatása után ifjui lelkesedéssel, kegyelettel adóz Lencz a reformáció nagyjai emlékének s az egész hallgatóságot, főként az ifjuságot, protestáns nemes munkálkodásra és evangyéliomi hittől, szeretettől és jó reménységtől vezérelt tudatos küzdelemre buzdítván, élénk éljenzésektől kísérvé zárta be beszédét. A közönség együtt éneklé a 179. dicséret 10. versét. Ott láttuk a jelenlevők közt Kiss Áron püspök urat, Széll Farkas kir. táblai tanácselnököt, Kölcsei Sándor táblabíró, a főiskolai tanárokat, nagyszámú helybeli és vidéki lelkészeket, főleg — a mit legelőbb kellett volna említenünk — egyházunk hitbuzgó lelkes hölgyeit és hajadonait. A szép nap emléke hasson termékenyítőleg a protestáns szabad szellem és tudatosság ápolására!

— **Reformáció ünnepe Kisujszálláson.** Reformált egyházi szertartásunk szerint egyszerű de megható és tanulságos volt a reformáció ünnepélye. E hó 31-én tartandó ünnepélyt megelőzte a vasárnapi isteni tisztelet a templomban, a mikor Gulyás Lajos lelkész tartott a nap fontosságához illő, tanulságos, kenetteljes beszédet. Az isteni tisztelet végeztével közhírré tétetett, hogy 31-én reformáció-ünnepély fog tartatni, egyházunk tagjai figyelmeztetnek e nap nagy jelentőségére. Felvirradt 31-ke; toronyunk minden harangjai varázshanggal hívták hűveinket a templomba. Népünk nagy számmal jelent meg. Jelen volt a főgimnáziumi ifjuság tanáraik vezetése alatt. Egyházi beszédet tartott Barla Szabó Jenő főgimnáziumi vallástanár, melyet a nép teljes figyelemmel hallgatott. Bezárta a vallásos ünnepélyt a tanuló ifjuság műénekklése. Adja Istenünk, hogy a beszédben kifejtett nézetek vallásos buzgalmat, hitünkhöz szilárd ragaszkodást, reformált egyházunk elveihez tántoríthatlan hűséget támaszszanak egyházunk tagjai szívében! Reformáció! áldott örökké emlékezedet. Keszi Hajdu Lajos.

— **Ötven éves találkozás.** *Lengyel* Imre nyug. törvsz. bíró, főiskolai gazdasági tanácsos felhívására tizen jöttek össze november 1-én azok közül, a kik az

1844. esztendőben subscribáltak a debreczeni ev. ref. főiskolában; 12-en, a kik meg nem jelenhettek, levélben üdvözölték egykori tanuló társaikat. A megjelent egyének többnyire ma is jelentékeny szerepet játszanak közéletünkben. Maga a kezdeményező *Lengyel* Imre egyik legmelegebb barátja mostanig a debreczeni kollégiumnak, a ki azonkívül, hogy a fő-k. gazdasági tanácsnak buzgó tagja, a debreczeni egyetem részére megindult gyűjtésben is legfáradhatlanabb közremunkáló vala. *Sollész* Farkas lelkésznek, *Bodossy* Pál püspöki titkárnak, *Jeney* József egyházi pénztárnoknak munkálkodása mai napig azon egyház és tanintézet érdekeinek szolgálatára van szentelve, a melynek védszárnyai alatt az élet hosszú és terhes útjára előkészültek egykor. A többi társak, t. i. *Nagy* János ügyvéd Kállóból, dr. *Pallay* Miklós debreczeni orvos, *Sütlő* Gábor telekkönyvvezető Böszörményből, *Osváth* Pál gazdálkodó B.-Keresztesről és *Joó* Ferencz takarékpénztári tisztviselő Szatmárról szintén megtartották az ősi intézményekhez való meleg ragaszkodásukat. A már élemedettebb korú férfiak tisztes csoportja az összejövetel helyéül kijelölt főiskolai tanácsteremből reggel 8 órakor a nagytemplomba vonult istenitiszteletre. Onnan visszatérve a tanácsterembe, ott a régi emlékek felújítása tette élvezetessé a régi barátokra nézve azt a pár órát, a mit kedélyes beszélgetéssel az ebéd idejéig eltöltöttek. *A találkozás emlékére 900 koronás alapítványt tettek, a mely 50 évi gyümölcsözötés után a debreczeni főiskola közszükségei fedezésére fog kamatozni.* Az alapítvány czíme: „Az 1844-ben subscribáltak alapítványa.“ — A nemes tett önmagát dicséri. Mi csak azt kívánjuk, hogy a társak óhajításukhoz képest 10 év multján ismét mindannyian a legjobb egészségben találkozhassanak.

— **Templomszentelés.** Nagy-Hodoson, a nagybányai egyházmegye egyik kis egyházában, megható ünnepélyt tartottak okt. 21-ikén. A romladoxni készülő templom megújítása s az eléje emelt új bádagos torony felépítése örömmünnepén tartották meg. Bencsik István esperes mondott előimát, Sarkady Mihály rozsályi lelkész alkalmi egyházi beszédet, Bodor Pál tisztaberki lelkész végezte az urvaosora osztást, Kovács Zsigmond helybeli lelkész olvasta fel az egyház multjának s az új torony építésének és a templom kijavításának tanulságos, megható történetét, végül Gergely Károly nagybányai lelkész mondott utókönyörgést. Nemes önérettel töltötte el a jelenlevők kebelét annak látása és átérzése, hogy ez a kétszáz és egynehány lélekből álló kis gyülekezet négyezer frtnál többbe kerülő építési munkát fejezett be, s méltán illeti hálás elismerés az új lelkészt, ki rövid másfél évi ott léte alatt az ő hűveit ily nagy munka elvégzésére birta buzdítani s erre a kezdeményezést kegyes adományok gyűjtése által megtette, s a munka folytatása közben sem lankadt el, sőt megmutatta, hogy a hjt és akarat ereje, Isten segedelmével, nagy dolgokat mívelhet.

TARTALOM-JEGYZÉK: Elnöki beszéd. Lukács Ödön. —

A református egyház helyzete az új viszonyok között, s a református lelkész teendői az egyháztársadalomban. Csiky Lajos. — Bevezető beszéd. Görömbei Péter. — Az egyházi sajtó. Biki Károly. — Tudósítás az október 31-én tartott egyházkerületi egyházi értekezlet lefolyásáról. — Könyvismertetés. Balogh Ferencz. — Különfélék.

Felelős szerkesztők és laptulajdonosok:

Dr. ERDŐS JÓZSEF és Dr. BACZONI LAJOS.